

DEBRECEN KATHOLIKUS MULTJA ÉS JELENE.

SZERKESZTETTÉK

LISZT NÁNDOR és SÜMEGHY JÓZSEF

ILLUSZTRÁLTA

BÁNSZKY TAMÁS.

DEBRECEN, 1930

SZT. IMRE HERCEG 900 ÉVES JUBILEUMA ÉVÉBEN

KIADJA A SZT. IMRE JUBILEUMI VÁRADI EGYHÁZMEGYEI BIZOTTSÁG.

A magyar történet virágos fája a katholicizmus talaján gyökerezik. Fialtal hajtását Szent István ojtogatta és neki köszönhető, hogy ezeresztendős hazánk már kilenc évszázad óta a keresztény hit s a krisztusi szeretet tükrözése. Földrajzi egysége ősi szentély, hol istentisztelet folyik és szentségtartója előtt a magyar szív lángja mint örökmécs lobog. Benne virraszt az Anyaszentegyház lelke, s ha meg is tépték a történet viharai, ha meg is csonkították a területét: a magyar nép temploma örökéletű marad.

Vitézsége és vallásossága, lovagi erényei, az istenimádat s Szűz Mária tisztelete, nemzeti történelme, kultúrája és közjogi berendezése: mindmind e lelki alapból forrasozik. Régi nagy térképe öt részre szakadt, de összefogja az isteni erő: az Anima Christi, mely első királyunk intelmeiben, Pázmány szavaiban és Zrínyi szívében éppúgy benne lobog, mint Széchenyi István vagy Prohászka Ottokár hatásában.

A mai magyarság élete történelmi erőkből táplálkozik. Ezek adják a lélekébresztő öntudatot, a

biztató reménységet, amely annál erősebb, minél mélyebben gyökerezik. Felidézzük a régi dicsőség emlékeit, hogy belenézzünk a magyar történet keresztvizébe s lelkünkbe zúgjon a sok-sok százados ének:

*Virágos kert vala egykor Pannónia,
Mely kertet öntöze híven Szűz Mária.*

Amikor hallgatjuk édes-bús szavát, a szívünk is virágba borul. Úgy érezzük, hogy tavasznyílás van: katolikus és magyar tavasz, amely arról beszél, hogy kilencszáz év előtt idehullott az Isten szívének magja. A liliomos királyfi lelke: nemesi levele Szent István országának. Az Árpád-ház szentjei: Szent István... Szent Imre... Szent László... Szent Erzsébet... a királyi bölcsesség, lelki tisztaság, lovagi erény és szociális szeretet négy örök szimbóluma. Ők ültették a magyar szív virágait. Ők vetették a magyar történet kertjét.

Beletartozik Debrecen is: ősrégi város Szent László egyházmegyéjében. Kisugárzása annak a királyi lelkületnek, mely Várad felől a keresztény kultúrát árasztotta. Virágai a pusztán is gyökeret vertek. Volt idő, mikor a Hortobágyon is három templomban dicsérték Istent.

Ezek a templomok romba dőltek, de Szent László egyháza elvetette a magot, melyből e szép város élete kicsirázott és ma is áthatja kultúráját, hogy fejlődésének útján a katolicizmus értékeivel gyarapítsa.

EMLÉKEZZÜNK RÉGIEKRŐL.

SZENTEGYHÁZAK AZ ÁRPÁD-KORBAN.

Debrecen multjából négyszáz esztendőt ismer a közönség. Ebből se mindent, csak azt a történelmi fejezetet, mely egyet jelent a Tiszántúl protestáns életével. Debrecen város a magyarországi kálvinizmusnak négyszáz esztendő központja. Lakosainak többsége református. Kollégiuma, habár nem is önálló alapítás, mert a dominikánusok zárda-iskolájából — a későbbi városi iskolából, amelyet ferenc-rendiek vezettek, — fejlődött ki a protestantizmus elején, ősi tradíciókat őriz mint nemzeti kultúránk jelentős tényezője. A „kálvinisták Rómája“ híven őrködik protestáns jellegén s hazafias irányú munkájában a katolikus lakosság testvéri egyetértéssel osztozódik. Mert Debrecenben ma huszonötezer katolikus él; egyre növekvő tábor, mely városi kultúrájának szeretetében együtt van többi testvérével, de éppúgy őrzi e kultúra katolikus eredetét, mint kálvinistái őrzik az utolsó négyszáz év Debrecenének protestáns karakterét.

Ebben a füzetben nem a kálvinista, hanem a katolikus Debrecen történelmi vázlata és ismertetése foglaltatik, melynek gyökereit a XIII. századból ismerjük. Erről a világról ma már csak romok: elpusztult falvak és községplomok romjai beszélnek...

Debrecen határterületén — mint azt Bunyitay Vince és újabban Zoltai Lajos nagyértékű kutatásai kimutatták — már az Árpádok korában sok falu virágzott. „Debrecen környékén — írja Zoltai — e sűrűn települt kisebb-nagyobb falu közül majd mindegyik büszkélkedhetett egy, az alacsony házak és viskók fölibe emelkedő, állandó jellegű, századoknak szánt díszes épülettel: templommal, ahogy akkor tisztességadással mondták: szentegyházzal.“ „A templom papja volt az egyetlen iskolázott, tanult ember a faluban, írástudója, tanácsadója mindenféle ügyes-bajos dolgaiban a gyámoltalan népnek“.

Zoltai kimutatta, hogy Debrecen határában és külső birtokain harminc falunak volt a XI—XV. században temploma. Ohaton egy monostori és egy parochiális egyház állott. Boldogfalvában a templomon kívül egy kápolna is szolgálta Isten dicsőségét. Monostoros helyek voltak: Debrecen, Ohat, Zám, és a Nagyerdő tövében Szalókfalva, a későbbi Monostorfalva. Egyházas helyek: Bánk, Balmaz, Boldogfalva (régőbbi neve Boldogasszonyfalva), Csécs, Derzs, Ebes, Fancsika, Fegyvernek, Guth, Haláp, Hegyesegyháza, Kamarástelke, Lombfalva (másként: Szentkeresztteleke), Keserűegyház, Macs, Mátá, Monostor, Ohat, Pac, Papegyháza, Parlagh, Sámson, Soma, Szabolcs, Szalók-Sámson, Szata, Szent Demeter, Szent János (másként: Újlak), Szepes, Szovát és Zámmonostora.

E középkori templomok, a zeleméri és belsőguthi templomok kivételével elpusztultak. Többnek alaprajzát a kiásott rom-maradványok vonalai szerint Zoltai Lajos rekonstruálta. A guthi árpádkori szentegyház hajó-falai ma is megvannak. Egyéb emlékek: a herpályi csonkatorony, mely „ösmeretlen szerzetesrend kéttornyú monostori templomának bús emléke“, — szintén árpádkeri, és a zeleméri csonkatorony, mely egy 1496-beli diploma szerint már

fennállott. A Zoltai-féle ásatásokból előkerült emlékek bizonyítják, hogy Debrecen-környéki templomaink román, román-átmeneti és csúcsíves stílusban épültek, egyiket-másikat kőből faragott dísz ékített, a nádudvari sétéri templomhalomból egy kőoroszlán feje is előkerült. Aalmazújvárosi határban Himesegyháza templomromján a freskófestés nyomait is lehetett megállapítani. Román stílusú, tehát legrégebbi templomok voltak a zámi, csécsi, ohati Szent Szűz, szalókmonostori és somai szentegyházak.

A Debrecen-környéki szentegyházakon keresztülgázolt a tatárjárás és a török uralom. Debrecen azonban, mely 1555-ben hódolt be a törököknek, állta a bús idők viharait, megőrizte az ősmagyar erőt, mely kitartó munkával egyre virágzóbb anyagi és szellemi kultúrát teremtett városunkban.

A „szakadár“ ősz-Debrecen. Meg kell emlékeznünk arról, hogy a kálvinista Debrecen történetírója, Szücs István „Debrecen város történelme“ c. művében azt állítja, hogy Debrecen őslakosai görög-keleti szakadárok voltak. Idézi „néhai tudós Schwarz Gottfried“ hazánkfiát, ki „Initia religionis christianae inter Hungaros ecclesiae orientali adserta. Francofurti et Lipsiae 1740.“ című munkájában nekitámad a kilencszáz esztendősz katolikus magyar kultúrának s a magyarok megtérítését a keleti egyháznak tulajdonítja. Elmeséli, — mert történetírása nem egyéb mesénél —, hogy Skylitzes, Kedrenos és Zonaras történetírók szerint Bulcsu és Gyula 950 körül keresztelkedtek Konstantinápolyban. Gyula egy Hierotheus nevű szakadárszerzetest hozott magával s ez térítette meg Gyula leányát, Saroltát, aki feleségül ment Géza fejedelemhez. Így tehát Szent István édesanyja: Sarolta is görög keleti szakadár volt. Schwarz Gottfried állításait elfogadták a protestáns

történetírók : Bod Péter, Budai Ézsaiás, Szabó Károly és mások. Jókai Mór 1889. január 21-én a képviselőházban is hangoztatta, hogy Szent István szülei orthodox-hitűek voltak. A Schwarz-féle tévedés mindaddig tartotta magát, míg Karácsonyi János „Történelmi hazugságok, 1890.” c. művében meg nem cáfolta ezt a föltevést, mely a katolicizmus érdemeit igyekszik kisebbiteni, de tápot ad a dákóromán elméletnek is, amennyiben Magyarország első keresztényei a Hierotheus által megtérített szakadár oláhok lettek volna. Karácsonyi bebizonyította, hogy az oláhok Bulcsu és Gyula idejében még nem laktak Erdélyben. Sorra cáfolja Schwarz Gottfried érveit s kimutatja, hogy Szent István anyja nem Sarolta, hanem Adelhaid, Mesko lengyel fejedelem nővére volt, akivel együtt katolikus szerzetesek jöttek Magyarországra s királyi férje is II. Sylvester pápától kapta a Szent Koronát.

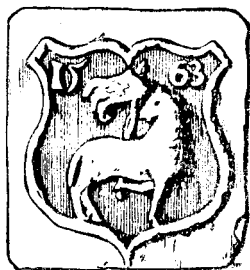
Nem lehet csodálkozni, hogy Szücs István történetíró is belemagyarázta Debrecen történetébe Schwarz Gottfried elméletét. „Hogy a keresztyénség — írja művének 137. oldalán — Debrecenben is a keleti egyház szertartása szerint honosult meg, onnan is következtethető, mivel ellenkező esetben a város legelőkelőbb temploma nem fogott volna András apostolnak, görög szentnek elneveztetni.” Szücs István másik érve, hogy Szent László szabolcsi törvényhozása a papoknak csupán egyszeri nősülést enged. Harmadik érve, hogy az akkori naptárak hónapnevei (Szent Mihály-, Szent György-hava, böjtelő, böjtmás stb.) görög eredetűek. Végül, hogy a debreceni Miklós-utca, melynek még a XVI. században is Szent Miklós-utca a neve, — ott állott a Szent Miklós-kápolna, — szintén igazolja a szakadár-eredetet. Szücs István szerint Debrecen népe csak II. Endre korában lett katolikussá, amikor Brankovics György, a város hűbérura meghalt.

Mindebből annyi lehet az igazság, hogy Brankovics hűbérurasága idejében görög keleti gazdatisztek és cselédek éltek Debrecen környékén. A Szent Andrásról nevezett templom s a Szent Miklós-kápolna éppen a város katolikus vallása mellett bizonyít. Szent András ugyanis egyike Krisztus Urunk 12 apostolának. Amióta él és uralkodik a római egyház, Szent András apostolt a katolikus világ különös tiszteletben részesíti. A Mindenszentek litániájában sorban a kilencedik. Ugyancsak népszerű szentje a nyugati kereszténységnek Szent Miklós mirai püspök, akinek hamvait 1087 óta Olaszország Bari nevű városában őrzik. A Miklós név rendkívüli elterjedését bizonyítja, hogy a katolikus Anyaszentegyháznak hét Miklós nevű szentje és hat pápája van, akik közül Nagy-Szent Miklós pápa (858—867) Ignác konstantinápolyi patriarchát erélyesen védte Photius ellen. Vagy cáfoljuk-e a naptárra vonatkozó állítást? Hiszen a világon mindenki tudja, hogy 1582-ig, a naptárjavítás évéig az egész római kereszténység Julián-naptárt használt s a hónapokat Rómában is Szent Mihályról, Szent Györgyről stb. nevezték. Szent László törvényhozása is csak azért rendelkezik a papok egyszeri házasságáról, mivel a római egyházban szokásos ősi coelibátust, amelyet VII. Gergely pápa szentesített törvénnyé (XI. sz.), a speciális magyar viszonyok miatt Magyarországon csak sorozatos intézkedésekkel lehetett állandósítani. Nincs tehát semmi komoly alapja annak az állításnak, hogy Debrecen őslakosai görög keleti szakadárok voltak.

A KATHOLIKUS DEBRECEN.

Debrecen Árpád-kori történelméről keveset tudnánk, ha a XIII. századból származott s Fráter György váradi püspöktől 1550-ben kiadott „Várad Regestrum“ meg nem őrizte volna emlékeit. Ebből tudjuk, hogy már a XIII.

Debrecen régi címere.
(Déri-múzeum)

században virágzott. Kaput nyitott az evangéliumnak és templomot emelt az Úristen dicsőségére. Zoltai Lajos a „Rationes collectorum pontificiorum in Hungaria“ (Monumenta Vaticana Hungariae) háromszor ismétlődő feljegyzéséből következtetve azt gondolja, hogy a középkori Debrecen két falu összeolvadásából keletkezett. Egyik a tulajdonképeni Debrecen, a másik Szent László falva, melynek emlékét az 1332., 1336. és 1337. évi pápai tizedjegyzékek őrizték meg. Annyi bizonyos, hogy Debrecen már a XIII. század előtt is fennállott. Erre bizonyíték, hogy a XIII. század végén felépült Szent András templomot a *réginek* helyére építették, de úgy, hogy a régi és kisebb templom alapfalait bennehagyták.

Az első századokból nem sokat tudunk Debrecen életéről. A „Várad Regestrum“ oklevelei s az a körülmény, hogy Szent Domokos és Szent Ferenc fiai még e század első felében megkezdték működésüket a város falain belül, bizonyítják, hogy jelentős szerepet játszott. Okleveleink Debrecen egyházát, ami alatt e korszak felfogása szerint nemcsak a templom, hanem a hívők is értendő, insignis ecclesia-nak: kiváló egyháznak nevezik.

A községi élet a Szent András templom és parókia környékén fejlődött ki. Ennek a középpontja a Paptava

volt, a mai Déri-múzeum helyén. Ez volt a kiindulása Debrecen várossá alakulásának, mely tovább fejlődött a mai Csapó-utca: a ferences zárda és Szent Erzsébet kápolna irányában.

Mint már említettük, a Szent András templom a XIII. és XIV. század mesgyéjén, 1297 és 1317 között épült. A város földesurai ebben az időben Rafain, Dósa és Péter voltak. Dósa az ország nádora, hatalmas úr. Ők voltak hárman a templom kegyurai, minthogy azonban kiütött köztük a testvérvillongás, Szent András templomát nem ők, hanem Imre váradi püspök építette, mint azt Bonyitay Vince XXII. János avignoni pápának egyik magyar vonatkozású leveléből megállapította.

SZENT ANDRÁS TEMPLOMA.

Szent András temploma szép és hatalmas épület volt. A mai nagytemplom helyén 1802-ig állott, mikor a nagy tűzvész alkalmával annyira megrongálódott, hogy többé restaurálni már nem lehetett. Ekkor lebontották és a lebontás alkalmával egy korábbi templom alapjaira bukkantak, tehát a Szent András templom előtt volt már kisebb templom is Debrecenben, mely valószínűleg még a tatárjárás előtt épült. A lebontás előtt készült rajz alapján megállapítható, hogy 6—6 faragott kőpillérral három hajóra tagolt csúcsives csarnoktemplom volt. Szentélye a nyolcszög három oldalával záródott, a nyugati részén nyolcszögű zömök toronnyal. A szentélye olyan volt, mint most a budapesti belvárosi templomé, teljesen szabadon álló, ú. n. körüljárós szentély. A templom méretei nagyobbak tüntetik fel a debreceni templomot, mint a régi váradi székesegyházat. Hossza 49,78 mtr., szélessége pedig 20,86 méter volt. Külső formájában hasonlíthatott a most is fenn-

álló nyirbátori templomhoz ; a róla megmaradt képek tökéletlensége ellenére is megállapítható, hogy a gótikának kiváló alkotása volt, amint erre már méreteiből is következtetni lehet. Szép és nagy templom lévén, népes gyülekezet is volt mellette. Oltárai közül okleveleink csak háromnak emlékét őrizték meg, ú. m. Szent István első vértanu, Szent László és Szent Katalin oltárait. 1485-ből ismerős egyik harangja, Wethési Albert veszprémi püspök öntette a Szent Háromság, a Bold. Szűz és Szent Miklós tiszteletére ; az 1802-i tűzvész alkalmával pusztult el. Orgonája is volt a templomnak, sőt egyik orgonistának a neve ismeretes is 1549-ből : Benedeknek hívták.

A plébánia, amint azt a pápai tizedjegyzékek bizonyítják, kitűnő javadalom volt, mondhatni a váradi egyházmegyében a legjobb. Néhány plébános nevét ismerjük is. 1311-ben László volt a plébános, kinek bátor fellépése megtartotta a várost a törvényes király melletti hűségben, amint ezt a király is elismeri, hogy Kopasz nádor leverésében 1316-ban a debreceniek vérük hullásával segítették meg őt. Ezért kapta a város első szabadalom levelét Nagy Lajos királyunktól 1360-ban. Eleinte csak egy pap volt, a plébános, majd később kapott segítőt, káplánt, kiből idő folyamán féljavadalommal lelkésztárs lett, mellettük még oltárigazgatókkal is találkozunk. Tehát Debrecenben több pap dolgozott az Úr szőlőjében. Ismeretes pap még 1332-ből Miklós, 1405-ből Pál, ki a tornai erdőbirtok határjárása ellen tiltakozik. (Torna a közvetlenül a város mellett, délről fekvő község neve.) 1502-ből ismeretes Ambrus pap, ki később ványai pap lett. Dévaványa akkor a váradi egyházmegyéhez tartozott. Az oltárigazgatók közül csak Mihályról (1528), Zsigmondról és egy másik Mihályról tudunk. Utóbbiak 1493-ban beléptek a Szentlélek Testvérek római kollégiumába.

DEBRECEN RÉGI TEMPLOMAI.

A város főtemplomán, a Szent András templomon kívül voltak még egyéb szent helyek és épületek is.

A *Szent László temploma*. Ez valószínűleg a mai Rákóczi-utca tájékán állhatott. Itt állott alkalmasint az 1332—37. évi pápai tizedjegyzékben szereplő „villa Sancti Ladislai”; más adat szerint a mai kistemplom helyén állott. Erről a templomról közelebbi adataink nincsenek. Corvin János herceg 1503-i levele is említi. Bunyitai szerint 1192—1200 körül épült. 1334-ből papjai is ismeretesek: Domokos és András. Szent László-utcát a városi jegyzőkönyvek többször említenek.

Szent László ereklyetartó hermája.

(XV. sz., ma a győri székesegyházban)

A *Ferenc-rendiek zárdája* a Csapó-utca elején, jobb felől a mai városgazdasági épületek helyén állott. A ferenc-rendiek temploma a Boldogságos Szűz tiszteletére volt szentelve.

Mindenszentek kápolnája. A városi levéltár egyik oklevele említi. Ez az oklevél pontosan megállapítja helyét

is. Azon a telektömbön állott e kis kápolna, melyet ma a Piac-, Csapó-, Bádogos-utcák és a Dégenfeld-tér, régen Répapiac, határolnak. A mai Alföldi Takarékszövetkezet területén állottak a mézárszékek és ezek sorában, a Mindenszentek kápolnájának végében engedi meg Zápolyai János, mint erdélyi vajda 1523-ban, hogy Hölgye László debreceni bíró mézárszéket építhessen.

Szent Miklós kápolna. A ma is fennálló és róla elnevezett utcán állott. A városi jegyzőkönyv 1554-ben megörökíti a kápolna pénzének és felszerelésének átadását: „Kalmár István volt bíró, Tulogdi Szabó János eskütt és Márton Deák notárius közbejöttével a tanács rendeletére átadta Bakóczy István szintén bíróságot viselt polgártársának a Szent Miklós kápolna pénzeszközét és oltári felszereléseit, amelyek az ő kezéhez Tatár István és Domokos Ambrus városgazdától kerültek. Nevezetesen 20 forintot és 10 dénárt; továbbá egy ezüst kelyhet, másik réz talpú ezüst kelyhet ezüst tányérral; ismét ezüsttel övezett réz kelyhet, ugyanolyan tányérral; megint ezüst kelyhet, melynek alsó része réz, réztányérral; fába foglalt rézkeresztet, felül kisebb rézfeszülettel. Továbbá egy vörös atlasz kazulát inggel, stólával és vállvetővel, másik fekete atlasz kazulát két hitvány inggel és egy kéztörölt”. A kápolna helye teljesen feledésbe ment, szájhagyomány a róla elnevezett utca közepe táján gondolja.

Szent Erzsébet kápolnája és az Ispotály. A középkorban minden nagyobb városban volt a szegények részére menedékház, hospitalis, amit a magyar ember ispotálynak nevezett el. Ezek rendszerint Szent Erzsébet tiszteletére szentelt templommal vagy kápolnával voltak összekötve. Debrecennek is volt ilyen ispotálya, mely a Szent Erzsébet kápolnával együtt a Csapó-utca elején épült. Ezt oklevél igazolja, amely szerint Boncz László

nevű debreceni polgár a mohácsi vész idején a Ferenc-
rendiek kolostorával szemben Szent Erzsébetről nevezett
hospitálist alapított. A városi tanács 1529-ben írásba
foglalta az alapító ama rendelkezését is, amely sze-
rint ezen intézet fenntartásáról gondoskodnak. Ily módon

DEBRECEN RÉGI BELTERÜLETE.

1. Szt. András-templom, 2. Domokosok zárdája, 3. Városháza, 4. Ferenciek zárdája,
5. Mindszentek kápolnája, 6. Szt. Miklós kápolna, 7. Szt. Erzsébet kápolna,
8. Szt. Mihály kápolna, 9. Szt. Anna kápolna, 10. Szt. Joachim és Szt. Anna kápolna.

ez a városi magistratus ellenőrzése és kezelése alá került.
A kápolna létezését bizonyítja egy 1555-ből származó vá-
rosi tanácsi határozat, amely szerint a városi tanács a
Szent Erzsébet kápolnája mellett kelet felől lévő puszta
telket eladja Hatvani Szártori Jánosnak, hogy ott házat

építhessen. Öt éven át fizet a hospitális részére száz dénárt. Ez a Szent Erzsébet hospitális Zoltai valószínű föltevése szerint beleolvadt később az elhagyott ferencendi kolostorból alakított nagyobb ispotályba.

Szent Mihály kápolnájáról biztos adatunk nincs. Mivel Szent Mihályról utca volt elnevezve, amely Bunyitay szerint a temetőbe vitt, itt alkalmasint Szent Mihály arkangyal tiszteletére kápolna is állott, mivel középkori szokás szerint utcát szentekről csak akkor neveztek el, ha ott szobra vagy kápolnája állott. Alkalmasint a város északnyugati oldalán lehetett. Úgyszintén *Szent Anna kápolnájáról* sincs biztos adatunk. A Szent Anna-utca ősi elnevezés s így bizonyos valószínűség szól amellett, hogy a Szent Anna kápolna ebben az utcában, sőt lehetséges, éppen a mai kath. templom helyén állott.

Meg kell emlékeznünk a város déli oldalához telepedett kis falu: Boldogasszonyfalva vagy csak Boldogfalva templomáról is. Annyira közel esett városunkhoz, hogy szinte hozzátartozónak tekinthetjük. A mai nagyalomás, világítási telep és Ghilányi-laktanya területét foglalta el. Ma már csak a boldogfalvai kert és a város belterületén egy utca őrzi emlékét. *Temploma a Boldogságos Szűz tiszteletére* volt szentelve. 1618-ban tanukihallgatások alkalmával még több öreg tanu ismerte a „boldogfalvai pápista papot, Mátét.” Sőt „zsindelyes házát, a ház fülénél álló haranglábakat is látták” még. Ennek a templomnak kőkerítését Duskás Ferenc bírósága idején debreceniek vették meg és ebből csinálták a leégett Szent András templom mellé az „auditorium verbi Dei”-t 1570-ben, hogy legyen hely istentiszteletek végzésére. Idők folyamán e község beolvadt Debrecenbe, mert teljesen összeépült vele. Boldogfalván volt még *Szent Joachim* és *Szent Anna-kápolna* is. Ez sehol sincs említve, Zoltai fedezte fel egy

oklevél nyomán. Osztályos egyezségről van szó. 1599-ben több örökös megegyezett a Szepesi Kata után maradt nyolc boldogfalvai, hat szováti és nyolc szepesi jobbágytelek felett. A boldogfalvai telekhez tartozott egy majorsági telek is. Ezek Boldogfalván, a váradi út mentén, a Szent Joachim és Szent Anna kápolnájával szemben fekvtek. A kápolna azon a helyen állhatott, ahol most a kir. törvényszék épülete van és ahol 1724—26 között a ferencrendiek zárdája és kis temploma épült.

Debrecen közvetlen közelében még ezeken kívül 30 kisebb-nagyobb lakott helységben volt templom, ahonnan nap mint nap buzgó imádság szállt az Úr trónjához eleink szívéből.

FERENCRENDIEK ÉS DOMINIKÁNUSOK.

Szent Ferenc fiainak debreceni kolostora a XIV. század elején alakult meg azon a helyen, ahol elébb a veresbarátok (templáriusok) működtek. Péterfia Jakab, akkori földesúr, kinek emlékét Debrecen egyik főutcájának neve őrzi, „lelke üdvösségére“ telepítette le a barátokat a Csapó-utca elején alapított zárdába 1312-ben. Templomuk a Boldogságos Szűz tiszteletére ugyanebben az évben épült és Debrecen ájtatos lakossága buzgón látogatta. Maga a debreceni konvent 1316-ban keletkezett.

Debrecen volt a mohácsi vészig az ország leggazdagabb városa, feltehető, hogy intézményei méltóak voltak gazdag híréhez. A kolostor mellett volt iskola is, ahol a gyermekek hasznos ismeretekhez jutottak.

Debrecen kolostora a mariánus provinciához tartozott. A szigorúbb szellemű observansok vagy „cseri barátok“ a XV. század közepe táján mindinkább kezdtek

tért hódítani. 1448-ban a debreceni kolostor bajba jutott, mert Hunyadi János kormányzó arra kérte a pápai követet, hogy a mariánusoktól vegye el és másikkal klastrommal együtt adja oda a cseri barátoknak. A mariánusok úgy tudták megmenteni rendházukat, hogy az akkori földesúr, Brankovics, a rigómezei csata miatt feszült viszonyba kerülve Hunyadival, a végrehajtást egyszerűen megtagadta. Később, amikor Hunyadié lett Debrecen, a nemzeti missziót teljesítő mariánusokat maga is megtartotta. 1446-ban ugyan Szilágyi Erzsébet arra kérte a pápát, hogy a kolostort adja oda a salvatoriánusoknak, akik közé Capistranoi János is tartozott, a váradi püspök azonban olyan fontosnak tartotta a mariánusok működését, hogy nem engedte el őket. (Szabó Pius szerint 1448-ban a pápa követe: Joannes S. Angeli bibornok Széchy Dénes primással elvétette a conventuálisoktól debreceni konventjüket s az observansoknak tényleg odaadatta. Ha az átadás meg is történt, annyi bizonyos, hogy 1506-ban már ismét a conventuálisoké volt.)

A debreceni mariánusok igaz pártfogója Zápolyai János volt, aki a városban időzve, náluk hallgatott misét. János király 1535-ben Debrecent Török Bálintnak ajándékozta, aki szerfelett kedvelte a ferenceseket. 1546-ban a Csapó-utcai templomban temették el.

A város polgárságával jó viszonyban voltak a barátok. Mutatja ezt Lippay Ferenc provinciális esete, akit 1531-ben meleg szeretettel fogadtak Debrecen lakosai. 1535-ben Laszki Jeromos nem merte a barátokhoz bezární a város polgárait, mert tudta, hogy a testvérek elengedik őket. Ezért hálából orgonával látták el templomukat. Ekkor került ide orgonásnak Bácsai Elek. Guardián P. Kamonczy Kristóf volt. 1533-ban a Váradon tartott közgyűlésen váradi őr lett a debreceni származású P. Debre-

czeni Péter. Kiváló tudós volt, kit 1536-ban provinciálissá is választottak.

A debreceni kolostor mindaddig virágzott, amig csak Fráter György élt. 1546-ban, mikor a város Török János kezébe került, megkezdődött a szerzetesek üldözése. Petrovich Péter ki is jelenti, hogy bármit tegyenek velük, senkinek sem lesz bántódása. Érdekes, hogy Kamonczy István váradi kanonok Pozsonyban 1552-ben végrendelevén, a debreceni kolostornak is hagyott 10 forintot. de hozzátette: „ha ugyan el nem pusztult”. Így is történt. Még ebben az évben el kellett hagyniok a várost. A mariánus barátok provinciálisa 1551 július 13-án így írja alá a nevét: „Mekcsai Péter Magyarország és Tótország tájékán szerteszéjjel tartózkodó szeráfi Szent Ferenc rendű testvéreknek szükölködő közszolgája.” Debrecenben egy kis köz tartotta fenn hosszú ideig emléküket: a Barátköz (ma Sas-utca). A kolostort kertjével és telkével együtt Báthory Kristóf erdélyi fejedelem Gyulafehérváron 1574. október 17-én kelt adománylevelével Debrecen közönségének adományozta.

Másfélszáz év után ismét megjelennek Szent Ferenc fiai Debrecenben. Városunkat a többi szab. kir. városok közé becikkelyező 1715. évi 108 t.-c. kimondja, hogy a város adjon helyet a Szent Ferenc-rendi atyák konventjének. A rend képviselőjében 1716-ban hely kijelölésére a váradi házfőnök, Maximilián atya, jelent meg. Birtokába vette a Szt. Miklós-utca végén, a város kapuja mellett kijelölt helyet, ahol Te Deumot tartottak és hála áldozatot mutattak be. A kijelölt hely tényleges átvétele elé sok akadályt gördítettek. Még 1716-ban eljött néhány testvér, de nem kapván sehol a városban szállást, a városon kívül sátorban laktak, koldulni nem mertek, úgy hogy a városi tanács gondoskodott mindennapi ellátásukról. Miután a

részükre kijelölt telekkel sok baj volt, 1724-ben a város mellett közvetlenül, de már Boldogfalva területén hozzáfogtak a kolostor és kápolna építéséhez, amit a püspök és káptalan segítségével 1727-ben be is fejeztek. Csendesen, békésen dolgoztak, prédikáltak s résztvettek a szétszórta lakó hívek lelkigondozásában, míg II. József császár szerencsétlen rendelete véget nem vetett itteni áldásos működésüknek. A szerzetes házakat eltörölő rendelet a debreceni házra is vonatkozott. 1788-ban március 23-án húsvét vasárnapján búcsúztak el ünnepélyesen. Kozma Ferenc atya prédikált. Utána el is hagyták a várost. Az értékeket, a kolostor felszerelését Gyöngyöstre szállították. A búcsúzó atya beszédje eredeti kéziratban ma is meg van. Egykori följegyzés szerint igen megható volt az elválás. Az épület a kincstáré lett, melyben hosszú ideig a dohánybevéltő hivatal volt. Jelenlegi helyén a kir. törvényszék és fogház épületei emelkednek.

Van adat arra nézve, hogy Szent Domokos rendje (Ordo Praedicatorum) is működött Debrecenben. Ez a rend 1325-ben települt meg s a váradi püspök fennhatósága alá tartozott. Szent András egyházát vezették egyideig. A tanítással foglalkozó dominikánusok zárdájának iskolájából fejlődhetett ki, Zoltai megállapítása szerint is, a későbbi városi iskola: a mai református kollégium magva.

A DEBRECENI EGYHÁZ MEGSZŪNÉSE.

A protestantizmus áramlata Debrecenben is elpusztította a katolikusok parókiáját. A protestantizmusnak városunkban való elterjedéséről kevés hiteles adatunk van. Az a feltevés, mintha a város közönsége bizonyos Bálint papnak 1536-ban elmondott eretnek-prédikálására hagyta

volna el ősei hitét, teljesen alaptalan. Az új tanok kezdetben nem tudtak megtelepedni a város falai között. Élt először is Fráter György, Martinuzzi püspök, aki éppúgy mint utódja, Zabárdy Mátyás, félelmetes kardjával hamar itt termett volna, ha az új tanok hirdetői mozgolódnak. Ezenkívül a vallásos debreceni nép szívósan ragaszkodott hitéhez s egyházához. Mutatja ezt az a körülmény is, hogy az eretnek Kálmáncsehi Sánta Mártonnak 1556-ban menekülnie kellett a városból, mikor a képeket el akarta távolítani a templomból. Elkergette a katolikus Debrecen polgársága.

Amit Ember Pál írt, hogy Debrecenben már 1531-ben volt protestáns lelkész, úgyszintén Révész Imre állítása, hogy Debrecenben csak 1535-ig volt katolicizmus, pusztá föltevés. Annyi bizonyos, hogy a hithű katolikus enyingi Török Bálint alatt még nem volt protestantizmus Debrecenben. Ő pedig 1536-ban kapta meg Debrecen-t. A protestantizmus első debreceni terjesztője ennek unokája és Török János fia, Török II. Bálint volt. (Zsilinszky Mihály szerint II. János.) A protestantizmus 1545-ben kezdett a városban terjedni s Szabó Pius szerint már Török Bálint fia, János uralma idején megindult. Ez a Török János, aki 1562-ben halt meg, aurániai perjel volt ugyan, de lelke szerint már protestáns.

Mindent összevéve a protestantizmus debreceni meghonosodását kb. 1552—54-re kell tennük. Szücs István is azt állítja, hogy tényleg ekkor szűnt meg a katolikus egyház Debrecen falai között létezni. A jogilag való hitszakadás Kálmáncsehi Sánta Márton, az eretnek-plébános nevéhez fűződik, aki 1551-ben jött Debrecenbe. A helvét irányt követte, az oltárokat, képeket s egyházi ruhákat a templomból eltávolította, amiáltal nemcsak a debreceni hívőket, de vidékbeli lelkésztársait is megbotránoztatta,

kik őt aztán a ladányi zsinaton (1552) exkommunikálták. Midőn misét szolgált, egyszerű faasztalt használt s a keresztséget az utcán disznóvályúból szolgáltatta ki, mondván: „Ez a keresztyén szabadság!”

A római katolikus egyház tehát 1552-ben hivatalosan is megszűnt és több mint másfél századon keresztül száműzve volt a város falai közül. Révész Imre állítása szerint Mária Terézia koráig egy katolikus sem élt Debrecenben. Ezzel szemben megállapítható, hogy a XVI. század második felében és a XVII. században a harmincados katolikus volt. A többi katolikusoknak, kik lelkükben megmaradtak az Anyaszentegyház mellett, nem lehetett ezt megvallaniok s a város is azt hirdette, hogy pópista polgárok nem laknak falai között. Hogy azonban lélekben katolikusok sokan élhettek Debrecenben, azt bizonyítja az erdélyi vallásügyi törvények azon intézkedése, hogy Debrecenbe katolikus papnak szigorú büntetés terhe alatt nem szabad bemennie, még beteghez, még keresztelés, még a holtak beszentelése végett sem.

SZÁZHATVANNYOLC ÉVI SZÁMŰZETÉS UTÁN.

A hitszakadás következtében a kath. anyaszentegyház 168 évig száműzve volt a város falai közül. Még szolgát vagy cselédet sem tűrt meg másvallásút falai közt, mint reformátust. Egyetlen katolikus ember lakott itt, a harmincados, aki királyi ember volt és akinek lakásában volt magán kápolna is. A város kapuit a kath. vallás előtt az 1714. október 10-én összeült országgyűlés 108. artikulusa alapján nyitotta meg, amely a város szabad királyi városi jogát gróf Csáky váradi püspök felszólalására csak azon feltétel alatt erősítette meg, ha a város r. kath. templom

és a Szent Ferenc-rendiek zárdája és temploma részére telket jelöl ki. A város követei Diószegi Sámuel és Lévay Imre tiltakoztak is az alsó táblán, de az országgyűlés elfogadta és így jogerős lett a törvénycikk záradéka is. Gróf Csáky Imre váradi püspök és kalocsai érsek még 1716. tavaszán kiküldte Kébel

Mihály kanonokot, hogy a törvény erejénél fogva a város által a templom részére kijelölendő telkeket vegye át, azonban a kiküldött kanonok nem sok eredményt ért el, mert a város első ízben halasztást kért a királytól s mire ez elutasítást nyert, olyan telket jelöltek ki, amelyet Bakó János nagyprépost alkalmatlannak talált. Erre a deputatus kanonokok visszamentek és újabb bizottság szállt ki szeptemberben;

ez már eredményt ért el, mert ekkor jelölte ki a városi tanács a Szent Anna-utca és Varga-utca sarkán a 32 öl széles és 42 öl hosszú telket, melyen ma is a piarista rendház, templom és gimnázium áll. A franciskánusok részére a Miklós-utcán jelöltek ki telket. Miután ezeket a bizottság alkalmasaknak találta, április 29-én az előbbi helyen Kébel Mihály, az utóbbi helyen P. Maximilián, váradi ferencendi guardián a Te Deum elmondása után hálaadó szent mise-áldozatot mutattak be a magukkal hozott sátor alatt.

Ily körülmények között jött vissza városunk falai közé szent vallásunk másfél százados szünetelés után. Még ugyanebben az évben kinevezi a váradi püspök az első plébánost lipóczi Keczer István személyében, aki be-

Debrecen szab. kir. város cimere.

vonul szegényes hajlékába a Varga- és Szent Anna-utcák sarkán. Két ház volt, mind a kettőnek nádfedele, egyikben az istentiszteletet végezték, a másikban lakott a plébános és ez egyben szállóhelyül is szolgált a vidékről bejövő hívek részére. Örökös töprengés között teltek Keczer napjai és valóságos megváltás volt, amikor híre jött, hogy megérkezik az első piarista, aki az iskolát fogja szervezni. A kegyestanítórendi atyákat Bakó János nagyprépost telepítette le Debrecenben. A váradi püspök helyeselte a nagyprépost szándékát és Zajkányi Lénárd viceprovinciális beleegyezésével kieszközölte, hogy a letelepülő páter a lelkipásztorkodásban is segédkezzék. Zajkányi választása P. Szlopnyai Elekre esett, aki kiváló jellemű, tudós ember volt, a rend nyitrai iskolájában a költészet és szónoklattan tanára, s a gyakorlati élet terén is kivált munkásságával.

Elek atya 1719 január 17-én érkezett Debrecenbe s mivel Keczer plébános rövidesen Váradra költözött, Bakó nagyprépost 1719 áprilisában a piarista renddel megkötötte a szerződést, mely szerint a lelkipásztorkodást a kegyesrendiek végzik. Április 22-én megérkezett ugyan Návay János kanonok, az új plébános, de mivel jó kezekben látta a parókia vezetését, visszament Váradra. A plébánia anyakönyvei 1718-tól kezdődőleg vannak meg.

Szlopnyai Elek István atyát vette maga mellé segítő társul és hozzáfogott a korszakalkotó munkához, melynek eredményei dicső emlékű nevéhez fűződnek. A környéken szórványosan lakó híveket Szlopnyaiék pasztorálták és Bakó alapítványából megkezdték a rendház építését. Csáky bibornok 1719. nyarán határozta el, hogy felépíteti a templomot s az előzetes költségek fedezésére 2677 forintot ki is utalt. Ezzel Elek atya Isten nevében megkezdte a zépitkezést. A templom a rendházhoz csatlakozott.

A várostól téglavető helyet kért, intézkedett a faanyag szállításáról és Foglár György egri püspöki helynök engedélyével a régi pallagi és szepesi templom-romok tégláit is kiásatta. Építőmesterül Carlone Ker. Jánost fogadta meg. Jellemző az akkori gondolkozásra, hogy a rom-maradványok szállításához még pénzért sem kapott fuvarost s így kénytelen volt 12 ökröt, 2 szekeret, 4 lovat és egy kocsit a maga pénzén vásárolni.

A templom alapkövét Kébel Mihály nagyprépost 1721 július 26-án helyezte el. A szertartást iskolai ünnepély követte, melynek keretében a diákok előadták Konstantin atya „Redivivus e cinere, sive felix refflorescentis Patriae status” című latin nyelven írt alkalmi színdarabját. Elek atya az építkezéshez a szepesi kir. kamarától kért segítséget, amely 1724-ben Máramarosból kiutalta a szükséges faanyagot s az épületfát Tokajig le is szállíttatta. Ugyanebben az évben február 15-én, gróf Csáky Imre bíboros megtekintette az építkezést és ez alkalommal 81 hívőnek feladta a bérnáltást s a debreceni parókia vezetését véglegesen a piaristákra bízta. (Az átadás 1730-ban történt.) A kegyesrendi atyák Debrecenen kívül Derecske, Hosszúpályi, Monostorpályi, Kispércs, Bagos, Konyár, Kaba, Pocsaj, Kis-Nánás, Rác, Böszörmény, Szoboszló, Balmazújváros, Szovát, Dorog, Nánás, Hadház, Téglás, Füred községekben is ellátták a pasztorációt. Érdekes, hogy a bíboros kivette Elek atya parókiáját a főesperesség alól és közvetlenül a püspök alá rendelte.

A templom 1746 őszére elkészült. Nagylelkű alapítója Csáky bíboros ezt már nem érthette meg, 1732-ben visszaadta lelkét Teremtőjének. Érdemét hirdeti a templom kapuja felett címerétől koronázott fölirat, amelynek magyar fordítása: Miután az igazhitű katolikus vallás gyakorlata 168 éven át száműzve volt Debrecenből, most pedig Csáky Imre

bíbornok kifejtett buzgalma következtében ismét visszahozatott és szentebbül följúult, ugyanannak kegyes bőkezűségéből fölepült ez a kiváló egyház a kegyestanítórendi szerzetesek számára.“ A nagy műveltségű mecénás-főpap hült tetemeit 1733 augusztus 28-án, a halálozás első évfordulóján a debreceni templom kriptájában temették el s ugyanakkor a templomban, ahol 300 gyertya égett s a falakat fekete kárpitok borították, Luzsénszky István püspök a környék és Felső-Magyarország előkelőségeinek jelenlétében ünnepélyes gyászmisét tartott.

A templom ekkor már fel volt szerelve. A Szent Annának szentelt főoltáron kívül hat oldaloltára volt, a Szent Háromság, Szent Joachim, Nep. Szent János, Boldog. Szűz Mária, Calasanzai Szent József és Szent család tiszteletére emelt oltárok. (A Szent József- és Szent Szív-oltárokat Wolfka püspök helyeztette el később.)

A debreceni katolikusok új templomát alapítójának, gróf Csáky Imrének öccse és a váradi püspökségben 3-ik utódja, Miklós püspök szentelte fel Ujváry Ferenc és Luby István kanonokok közreműködésével 1746 június 5-én a kegyesrendiek egyik védőszentjének, Szent Annának a tiszteletére. Ugyanekkor a bérálás szentségét is feladta, immár 133 hívőnek, miután az Oltáriszentséggel ünnepélyes körmenetet tartott az Eszterházy-gyalogezred két százada kíséretében.

Elek atya, ki 12 évig vezette a debreceni parókiát, 1752-ben február 23-án halt meg s a templom kriptájában helyezték örök nyugalomra.

A XVIII. század második felétől kezdve már állandoan találunk katolikusokat a városi előljáróság tagjai között s kir. rendeletek is szólnak ismételten erről. Mikor pl. — Chilkó szerint — az 1775. január 26-ról kelt rendeletben az ügyek gyorsabb végzésére, a többi sz. kir. városok pél-

dájára, a polgármesteri hivatal fölállíttatott, első polgármesterül a róm. kath. tanácsnokok egyike neveztetett ki oly szabályozással a jövőre nézve, hogy midőn a polgármester katolikus, a főbíró református legyen s viszont megfordítva; hogy így ezáltal is a felekezetek közt az egyetértés szelleme ápoltság s a netán keletkezhető súrlódás vagy épen ellenségeskedés tápot innét se nyerhessen. Ugyancsak az idézett rendelet 28. pontjában meghagyatott az is, hogy a városi nyomda fölött való felügyelet két tanácsnokra bízassék s ezek egyike mindíg róm. kath. vallású legyen.

A DEBRECENI SZENT ANNA-TEMPLOM.

A Szent Anna-templom városunk első műemléke, mely nemcsak ily emlékekben szegény vidékünknek, hanem egyszersmind a magyarországi barokk-stílusnak is igen kiváló építészeti alkotása. A török hódoltság területén és azon túl, ahol a protestantizmus uralkodott, az Európa-szerte diadalmaskodó barokk jó ideig nem tudott elterjedni. A kor lelkületéből fakadó lendületes stílus, mely a reformáció és ellenreformáció keltette lelki nyugtalanságnak a művészetben, annak formáival oly beszédesen adott kifejezést, minden pompájával Pázmány Péter föllépése után vonult be Magyarországra Ausztria — Bécsen át, olasz mesterek révén. Miután Nyugat-Magyarországon egymás után épültek a szebbnél-szebb barokk templomok, végre, a XVIII. század elején hozzánk is eljutott az új stílus. Ennek gyönyörű pesti emlékével, az egyetlen magyar szerzetesrendnek, a pálosoknak egyetemi templomával (1721—1742) egyidőben építette Csáky Imre gróf, váradi püspök és bíbornok, a maga költségén a debreceni Szent Anna templomot. Alapkövét 1721 Szent Anna napján tették

le és 1746 Szentháromság vasárnapján szentelték fel. Építése egy negyed századon át húzódott, mert — a mint ez Szlopnyai Elek piarista atyának gróf Csáky püspökkel folytatott levélváltásából kitűnik, — nem szólva arról a panaszáról, hogy „az megátalkodott nagy szilajságú és nyakaságú debreczeniek” sok akadályt gördítettek az építés elé, nem volt hozzá elegendő pénz, mert a kiváló szervező és

A Szent Anna-templom és a piarista-kollégium a XVIII. sz. közepén.

alkotó mecénás-főpap csak nagynehezen tudta elpusztított állapotban átvett egyházmegyéje helyreállításának sok gondja között az építéshez szükséges költségeket előteremteni. A tornyok befejezésére már sehogy sem telt a költség, úgy hogy ezek csonkán maradtak majd egy századon keresztül. Így, csonka tornyaival mutatja templomunkat (oldalán a fatornyos tetejű piarista kollégiummal) egy régi, a XVIII. század közepéről maradt rajz, melyet vitéz dr. Málnási Ödön fedezett föl a Magyar Nemzeti Múzeum levéltárában őrzött gróf Csáky-családi levéltár vegyes iratai közt. Az addigi dísztelen fatornyok helyébe Kricsfalusy Ferenc prépost-plébános építtette föl 1834-ben a mai tornyokat, amit lehe-

tővé tettek Lajcsák Ferenc püspök és Tagen János nagyprépost, valamint az egyházmegyei pénztár adományai, továbbá Debrecen városa, amely a téglát és a fát szolgáltatotta hozzá. Akőműves munkát Povolni Ferenc építőmester, az ács munkát Homályosi Ferenc vezetése alatt szolnoki ácsok, a rézzel fedést Gavenda István kecskeméti rézműves, az aranyozást és az óralapok festését Porubcsánszky György jászberényi iparos végezte.

Ugyancsak Kricsfalusy áldozatos buzgolkodásából és mások adományaiából nagyobb, gyönyörű összhangzatú harangok kerültek az új tornyokba. A csonka tornyokban elhelyezett harangok 1814-ből valók voltak. Akkoriban Molnár József prépost-plébános az 1811. évi tűzvéstől megolvasztott régi harangok helyébe Nagyváradon Horner Henrik által négy új harangot öntetett, amihez a költséget (1382 forintot) ő maga, Schmidt Péter kereskedő és a Szent György napi vásáron rendezett gyűjtés szolgáltatta. (Egy 818 fontos Szt. Anna, egy 552 fontos Cal. Szt. József, egy 261 fontos Szt. Péter és egy 130 fontos Nep. Szt. Jánosnak volt szentelve és a Szentek képével díszítve). A haldoklókért imára hívó kis, 53 fontos lélekharangot pedig herceg Hohenzollern dsidás kapitány ajándékozta. Kricsfalusy Pesten Éberhard Henriknél rendelte meg 1831-ben az új harangokat, amelyek közül a legnagyobb a keleti toronyba került. (Ezt a 4370 fontos harangot Tagen János nagyprépost Nep. Szt. János tiszteletére öntette 7754 forint költséggel). A három kisebb új harang: egy 2178 fontos Szent Anna, egy 1345 fontos Szalézi Szt. Ferenc és egy 715 fontos Cal. Szt. József tiszteletére és képével, valamint a régi lélekharang a nyugati toronyba kerültek. Ezek közül ma már csak a Szalézi Szent Ferenc-harang van meg, a többieket a világháború idején elrekvirálták. A harangok és a két torony kiépítése 48565 forintba kerültek, amiből 16598 forintot Kricsfalusy

adott. Mivel a főoltár is igen rongált állapotban volt, Kricsfalusy új díszes főoltárt csináltatott egri mesterekkel, és pesti művésszel, kinek, sajnos, nem tudjuk nevét, megfestette a Szent Annát ábrázoló oltárképet, aminek összes költségét, 7719 forintot, ismét ő adta. Ez a főoltár és képe 1835-ben készült és várja máig stilszerű megújítását.

A Szent Anna-templom eredeti tervei, a művészeiről és fölépítéséről szóló iratok és számadások ez idő szerint még nem ismeretesek; remélhetőleg csak lappanganak valamely levéltárban és módunkban lesz még az építés történetéről és részleteiről, a szobrok és belső díszítés mestereiről közelebbi adatokat kapni. Annyit sikerült megállapítani, hogy Szlopniai páter Egerből hozatta a templom tervezőjét, Carlone Ker. Jánost, aki ott a püspöki palotát építette. Templomunk mestere tehát olasz volt, egyik tagja annak a nagy Carlone művészcsaládnak, melynek számos tagja a XVII. XVIII. század folyamán Észak-Olaszországban, Ausztriában és hazánkban fejtett ki mint építő, szobrász, festő avagy iparművész sokoldalú, nevezetes működést.

Templomunk stílusának sok jegye viseli magán az olasz eredet hatását. Olasz hatást mutat alaprajzi elrendezése és fölépítése, mely a római Gesù és S. Ignazio templomok klasszikus rendszerére emlékeztet, és elüt a német barokk templomok komplikáltabb alaprajzaitól. Ezekben a római templomokban érvényesült mintaszerűen a barokk templomépités törekvése a belső térnek minél zavartalanabb, nagyszerűbb kiképzésére, megfelelően a kor hangulatának, az ellenreformáció lelki szükségének, mely tágas, osztatlan, pillér- és oszlopsoroktól nem zavart templomhajt követelt, hogy a szószékről prédikáló papot mindenki jól lássa, jól hallja, amikor a hit igazságait magyarázza, azokat a támadások ellen megvédi. Ezt a követelést pompásan valósítja meg a Szent Anna-templom, melynek egységes, tágas,

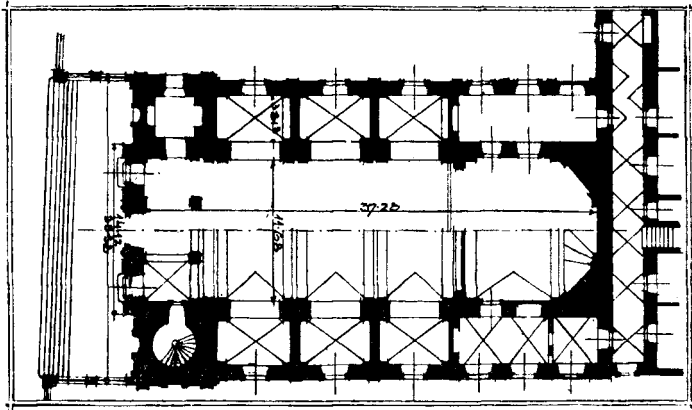
A Szent Anna-templom.

levegős belseje nagyszerű és megkapó térhatást gyakorol, amiben előkelő szerepe van a főhajóban érvényesített művészi arányosságnak, amennyiben annak szélessége, magassága és (szentély és karzat nélkül mért) hossza úgy viszonylik egymáshoz, mint 3 : 4, illetőleg 5-höz.

Olasz mintákra emlékeztet a templom elhelyezése is : a homlokzat a Szent Anna-utca vonalától hátrább van húzva, ami a fölvezető széles lépcsővel együtt, melyet Waelder professzor a restaurálás alkalmából a homlokzat teljes szélességére épített ki, hatásosan emeli a templom főnézetének képét és kellőképen juttatja érvényre a homlokzat szépségét. A régi piarista társház eredetileg, míg le nem bontották 1907-ben, a templom szentélyének külső falához támaszkodott, merőlegesen a hajó tengelyéhez, úgy mint a római S. Ignazio is össze van építve a Collegio Romanóval. Csáky bíboros-püspök parancsolta meg a szentély alapkövének letételénél, 1724 február 15-én, hogy a társház a templommal összekapcsolassék s így ez már építésénél fogva is mutassa, hogy nem plébánia, hanem piarista templom. A társház az eredeti terv szerint két oldalt is körülfogta volna a templomot, azonban Bakó nagyprépost korai halála miatt ez a költségén épült rendház csak az apszishoz csatolt részben készült el. Mikor az új rendházat és az új gimnáziumot fölépítették, hűtlenek lettek a szép elgondolású eredeti tervhez, mert ezek az új épületek ugyan a templom két oldalára kerültek, de minden szerves és harmonikus kapcsolat nélkül. A régi társházból megmaradt keresztfolyosó, mely a szentély mögött húzódik el, ma már csak eredete alapján érthető ; most, a restaurálás alkalmából onnét nyitott új lépcsőház révén arra szolgál, hogy a sekrestyék fölött levő tágas oratoriumok a hívők számára megközelíthetők legyenek.

A templom homlokzata szép arányokban, sikszerűen

épült meg. Középső, kissé előre szökő három tengelyű része két emeletre van osztva; fönt oromzat zárja, melyet két oldalt enyhe hajlítású vonal kapcsol az oldaltornyokhoz. A homlokzat középpontját gyönyörűen hangsúlyozza a benedictiós erkély és a hozzá nyitó nagy üvegajtó. Ez az er-

A Szent Anna-templom alaprajza.

kély, ahonnan az áldást osztották, élénk hajlítású balusztersorával szépen faragott konzolokon nyugszik és érdekessége, hogy míg nálunk, Magyarországon nagyon ritkán fordul elő, addig az olasz barokk-templomoknak jellemző sajátossága és így a templomunk építésében érvényesülő olasz hatásnak újabb bizonyossága.

A két oldaltorony négy emeletre van tagolva, melyek közül csak a két alsó épült a XVIII. század elején, a két felső a sisakkal csak egy század múlva készült el. Ez a befejező építkezés azonban oly arányosan és harmonikusan alkalmazkodik a régihez, hogy föl kell tennünk, hogy Carbone eredeti terve akkor még megvolt s az építés aszerint

történt. A tornyok falazott része 31 méter magas, a szép vonalozású sisakok magassága 13'30 méter; eredetileg ezek vörös rézzel voltak fedve, de ezt, sajnos, a világháborúban elrekvirálták; a helyébe tett bádóg új festést és szép barokkdrapériás díszítést kapott. A templom kapuját korinthusi félpillérektől szegélyezett oszlopok és golyvás gerendázat keretezi, amely fölött oldalt volutákkal ívelt mezőben az alapító gróf Csákynak a bíbornoki kalaptól koronázott, színes családi címere, a lapos háromszögű záró oromzatban pedig aranyozott angyalfejecskék vannak kifaragva. A kapu fölötti gerendázaton a következő fölírat:

CENTENIS SEXAGINTA OCTO ANNIS ORTHODOXAE CATHOLICAE RELIGIONIS
 PIETATE DEBRECZINO RELECTA NUNC VERO EXIGENTE INDUSTRIA
 EMERICI CARDINALIS CSAKI RURSUS REDUCTA SANCTIUS QUE
 INCLARESCENTE PIA EIUSDEM LIBERALITATE
 EXTRUCTA FUIT HAEC EMINENS ECCLESIA RELIGIOSIS
 REGULARIBUS A SCHOLIS PIIS NUNCUPATIS

A restaurálás alkalmával Waelder professzor a közlekedés könnyebb lebonyolíthatása érdekében a főbejárattól jobbra és balra két stílusos mellékajtot nyitott. Eredetileg ezen a helyen kagylódísz-zárású fülkék voltak, amelyeket a bennük levő szobrokkal együtt a toronyrész legalsó ablakai helyébe telepített át. A benedictiós-erkély ajtaját és két oldalán levő ablakokat befelé ívesen hajló ormos föltétek díszítik, melyek porcogós vonalzású konzolokon nyugszanak.

A barokk ízlés természetének megfelelően a mi templomunk homlokzatát is gazdag plasztikai dísz eleveníti meg; a lelki állapotot mozgalmas tartással, beszédes arckifejezéssel, eleven gesztusokkal és nyugtalan drapériával szemléltető szobrok egész sora kapott helyet az ormon, fülkékben és az erkély két oldalán, melyek egytől-egyig, a földszinti két szobor kivételével, a hazai barokk

szobrászat egy eddig, sajnos, ismeretlen nevű kiváló mesterének művészi alkotásai. Az orom csúcsán áll Maria Immaculata, csillagokból font koszorújával; az orom baloldalán Szt. Péter a mennyország kulcsával, jobboldalt Szt. Pál, leveleinek könyvével kezében. Az angyalos piarista-rendi címerrel díszített orommező alatt, szép keretű fülkében, mandorlás, egész alakját körülfogó lángsugaras dicsfényben a kised Jézust karján tartó Szűz Máriának remek szobra. Az orom alsó szélén balról Calasanzai Szt. József (?), a kettős kereszttel; jobbról Nepomuki Szt. János, kezében a feszülettel. Az erkélysornak gyámokon álló szobrai, balról jobbfelé a következők: Szt. László koronával és vértézve, jobbában zászlóval, baljában váradi székesegyháza mintájával. Szt. Ilona, karjával átölelve Krisztusnak tőle megtalált keresztjét. Magyarországi Szt. Erzsébet rózsával ruhája redői között és pénzdarabot tartva jobb kezében, végül még Szt. Flórián, a római katona öltönyében, baljában hadi zászlóval, míg jobbjával dézsából vizet önt a lába mellett égő házra. Nyilvánvalóan későbbi mestertől valók a baltorony földszinti fülkéjében álló Szent István király és a jobboldali megfelelő fülkében levő liliomos Szent Imre herceg szobrai, melyek azonban művészi érték szempontjából nem vetekedhetnek az erkélysor és oromzat pompás szobraival.

Ha belépünk a templomba, amelynek hossza 37'3, szélessége 25'6 méter, szemünk egyszerre tekintheti át az egész főhajót, amelynek egységességét az erős pillérektől félig eltakart 3—3 oldalkápolna nem zavarja. Ezt a közel 12 méter széles főhajót kettős hevederekkel osztott dongaboltozat fűdi, melynek hevederei a kápolnák közötti kettős dór félpilléreknek a szomszédos pillérékével össze nem kötött gerendázatán nyugszanak; a diadalívet tartó pillérrend középső része erősebben kiszögellik és gerendázata

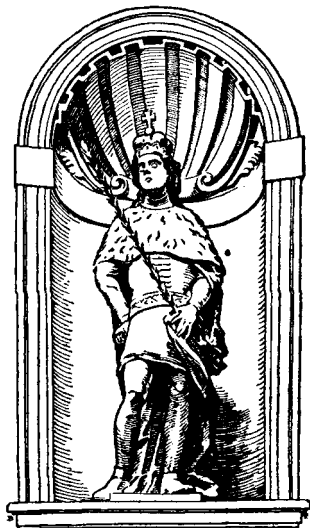
golyvás. A két lépcsőfokkal magasabb szentély boltozata szintén dongás, rövid hatszög zárású apszisa fölött félkolostor boltozatban végződik. A rozettás keretbe foglalt oltárképet, mely Szent Annát ábrázolja, amint Szűz Máriát tanítja, kétfelől oszlopszéken nyugvó, golyvás gerendázatú korinthusi oszlopok szegélyezik. (A mostani főoltárt 1834-ben Kricsfalusy Ferenc prépost-plébános emelte, a Szent Anna-oltárképpel együtt 8000 forintért.) A szentélyből egyenes záródású, szépen keretezett ajtók szolgálnak a két oldali sekrestye-helyiségbe; a fölöttük levő oratoriumok ablaknyílása félköríves. A baloldali alatt még egy ablak szakítja meg a szentély falát, amelynek körkeretmetszetű szép vasrácsozata délnémet renaissance-minták hatása alatt készült. Az oldalkápolnák fődése félköríves donga, a fiókok bemetszései folytán az átvágás helyein római keresztboltozattal. Két keresztalaprajzú dór pilléren nyugvó boltívek tartják az orgonakarzatot, melynek szép baluszter-soros erkélye a középben ki, az oldalakon enyhén befelé hajlik. Kár, hogy a baluszter-sor közepe az orgonasztaal későbbi beépítésének áldozatul esett. A magas főhajó festett, valamint az alacsonyabb oldalhajók rácsozott ablakai derűs világosságot árasztanak mindenfelé. Az oldalkápolnák bejáratainak félköríves boltívei a pillérek vállpárkányain nyugszanak.

Ezeknek a kápolnáknak oltáraiban és oltárdíszében a XVIII. század művészetének pompás, igen értékes munkái maradtak reánk, amelyekből, akár a barokk nagy és híres alkotásaiból, felénk cseng e stílus lendületes páthosza, visszatükröződik a megfrissült és elmélyült vallásosságnak az a törekvése, hogy rajongó hitét a művészetben is, annak minden eszközével, a formák fokozásával kifejezze és az Isten házáat minél hatásosabban, minél fényesebben díszítse. Ezeknek a munkáknak névtelen mesterei

túltették magukat az anyagszabta határokon, plasztikusan megrogzították a napsugarakat és a felhőket, az ezek közt röpködő angyalokban, szenvedelmes mozdulatú szentjeikben, csavart törzsű oszlopaikban, diszitményeik festői hatásában és pompájában, a nyugtalan vonalvezetésben megszólaltatják a kor erős hullámveretű életét, de éreztetik egyszersmind, hogy ők ezeket a dekoratív munkákat szeretettel, teljes odaadással csinálták azért annál nagyobb elismerést érdemelnek; hiszen tudjuk, hogy a mai józan kor órabér szerint dolgozó munkásaitól ilyesmi már nem telik. Nem térhetvén ki a templom e belső fölszerelésének részletes méltatására, arra szorítkozunk, hogy barokkművészetünk ezen értékes alkotásaira rövid meghatározással fölhívjuk a figyelmet.

A templom bal, a szószék oldalán levő, a főoltártól számított első kápolnájában, a Szent Háromság-kápolnában figyelmet érdemel az oltár fölötti gazdagképzésű fülke. A Szent Háromságot ábrázoló oltárképet elfödi az előtte föllállított Immaculata-szobor, mely, úgy látszik, akkor került — zavarólag — ide, amikor özv. Svetits Jánosné 1870-ben kiváltatta az oltárt, amint azt egy tudósítás hírül adja.

A baloldali második, Joachim-kápolna pompás oltárfülkéjét barázdolt korinthusi oszlopok szegélyezik, az oszlopokon túl balról Ev. Szt. János, jobbról Keresztelő Szt.

Szent Imre szobra
a Szent Anna-templom
homlokzatán.

János szobrával; fent felhők és angyalok közt a glóriás Isten szeme koronázza. Az oltárkép Joachimot mutatja a kis Máriával.

Ezen oldal harmadik kápolnája Nepomuki Szt. Jánosé. Az oltár képe (az oltárnál imádkozó szent) pazar diszű, csavart törzsű oszlopokból képzett fülkébe van foglalva, melyet fönt angyalos baldachin zár. Balfelől Szt. Rókus, jobbfelől Szt. Sebestyén, alul sziklasírban a rózsakoszorús Szt. Cicelle szobra. Feltűnő, hogy Nep. Szt. János templomunkban kápolnát és a homlokzaton szobrot is kapott, ami nyilvánvalóan abban leli magyarázatát, hogy a templom építése korábban történt szentté avatása (1729) akkor nagyon népszerűvé tette s ezért hazájában meg nálunk is mindenfelé szobrokban és képekben megörökítették.

A jobboldal első kápolnája Maria Immaculata kápolnája, amelyben a Bold. Szűz Máriát angyalos-koronás ovalis keretben ábrázoló kép fölött és alatt alkalmazott, nyilvánvalóan a XVIII. század elejéről való, gyönyörű, gazdag barokk fafaragásos díszítés, két oldalt egy-egy angyallal, csodálatunkat hívja ki. A bejáratnál balra eső pilléren barokk reliefdíszű sírlap latin fölírata elmondja, hogy 1775-ben ide temették báró Boseort Ferenc altábornagyot, a Mária Terézia-rend lovagját.

A második kápolna Calasanzai Szt. Józsefé, aki ebben a piarista templomban természetesen különös tiszteletnek örvendett. Az eddig említett oltárképekkel ellentétben, melyek régiiek ugyan, de mint festmények gyöngék, ez a kép magas művészi kvalitásokkal bír; Cal. Szt. Józsefet ábrázolja, amint kis, piros magyar gárdista uniformisba öltözött fiúkat tanít. Sok valószínűség szól amellett a föltevés mellett, hogy ezt a képet Rahl Károly, a neves bécsi festő (1779—1843) festette. A szép barokk keretbe foglalt képet remek fafaragványos dísz veszi körül, két oldalt egy-egy angyal szegélyezi. Ez a

keretező díszítmény nyilván régebbi, a XVIII. századból való és méltó párja az Immaculata-kápolna pazar dekorációjának. Az oltárral szemközt levő falon piros márványtábla van elhelyezve: „Emlékül a cs. kir. 39. gyalogezrednek fennállása óta harcban elesett tisztjei és legénységének“, amely házi ezredünknek az 1757-től 1878-ig, Bosznia okkupációjáig francia, olasz, ausztriai és boszniai harctereken elvérzett hősi halottait a csaták rendjében, még pedig a tiszteket névszerint, a legénységet számszerint fölsorolja.

A baloldali harmadik, a Szt. Család-kápolna fölszerelésére, úgy látszik, nem futotta a pénz. Dísztelen. Az oltár fölött levő képet: A menekülő Szent József és Szűz Mária, karján az alvó Jézuskával, egy tudósítás szerint a múlt század vége felé Reviczky Izabella adományozta.

Nemcsak a kápolnának fölszerelése várja a pótlást, hanem festésre és általános restaurálásra szorul a templomnak egész belseje, melyen a múlt században ismételten végeztek — nem mindig sikerült — javításokat. Mikor az 1811. április 3-i tűzvész városunk nagy részét elhamvasztotta, a templom is nagy károkat szenvedett, teteje leégett, a harangok leolvadtak, a boltozat bedőléssel fenyegetett, — az egyházmegye és a hívők, Debrecen városa és a környék lakóinak áldozatos segítségével azonban két év leforgása alatt sikerült nemcsak a megrongált külsőt, hanem belsejét is rendbe hozni: akkor vakolták be újra az oldaloltárok fülkéit, kifestették a szószéket stb. 1834-ben, mint fentebb említettük, kiépítették a csonka tornyokat és az oromzat legfelső részét. 1872-ben Huzly Károly prépost-plébános kívül-belül restaurálta a templomot, kifestette annak addig meszelt belsejét és új orgonát épített be, melyet 1913-ban Gróh Ferenc prépost a mostani modern orgonával pótol.

1927-ben, Dr. Lindenberger János ap. kormányzói helynök buzgolkodásából megkezdődött végre a templom

általános restaurálása, melyet Klebelsberg Kúnó gróf kultusz-miniszter megértő támogatása tett lehetővé, aki a váradi püspökség jövedelméből 80,000 pengőt bocsátott rendelkezésre, hogy vidékünknek és városunknak e kiváló műemléke stilszerűen helyreállíttassék. Mikor Waelder Gyula műegyetemi tanár, a barokk nagy ismerője, a restaurálás megkezdése előtt építészeti felvette és megvizsgálta a templomot, kitűnt, hogy annak tetőszerkezete veszedelmesen megromlott s így a fedélszéknek megújítása szükségessé vált, ami, sajnos, olyan költséges volt, hogy a teljes restaurálásra szánt összeg csak a templom külsejének helyreállítására volt elegendő. Waelder professzor művészi munkát végzett, megadta a homlokzatnak stílusos arculatát, kiszélesítette a dízlépcsőt, melynek hatását az oldalkertek elé emelt, vázákkal díszített kerítés és vertvas kapuzat fokozza; helyrehozta a hátsó keresztfolyosót és a templom alatt elterülő kriptá bejáratát, melyben Csáky püspök-bíboros és Szlopniai páter, Kricsfalusy prépost és Wolafka Nándor alusszák örök álmukat. A közel jövő feladata, amire az elvitázhatatlanul szükséges második templom fölépítése mellett a nehéz pénzügyi helyzet ellenére is állandóan kell gondolnunk és cselekednünk, hogy a Szent Anna-templom belsejét kellőképpen restauráltassuk. A restaurálásnak a stilszerű újrafestés mellett ki kell terjedni a belső felszerelés helyreállítására és kiegészítésére, új barokk-főoltár állítására és mindazon elemek eltávolítására, illetőleg pótlására, amelyek az egységes hatást zavarják.

Így aztán, remélhetőleg nemsokára, teljes egészében fog megvalósulni szép templomunk nagy építőjének, gróf Csáky Imre bíboros-püspöknek szándéka, melyet Szlopniai Elek atyához intézett levelében kifejezett: oly templomot aka r építeni, mely méltó legyen az isteni Felség tiszteletére és a város díszét is emelje.

PLÉBÁNOSOK ÉS ADMINISZTRÁTOROK.

A piaristák s később a váradi kanonokok által vezetett debreceni plébánia buzgó munkájának üdvös eredményeiről ékesen beszélnek a statisztikai adatok. Elek atya letelepedése idején 3 katolikus volt Debrecenben s kétszáz év eltelte után a latin és görög szertartású római katolikusok száma huszonötezer körül van.

A plébánia vezetői 1716-tól kezdve a következők voltak: 1. Lipóczi Keczer István dr. (1716—1719.), a theologia doktora, 1719-től váradi plébános, később makarai választott püspök. — 2. Návay János prépostkanonok, a filozófia tanára. (1719.) — Kegyesrendi adminisztrátorok: 3. P. Szlopnjai Elek. (1719.) — 4. P. Dániel (1730.) — 5. P. Gáspár (1735.) — 6. P. Kristóf (1737.) — 7. P. Márton (1740.) — 8. P. Mátyás (1743.) — 9. P. Márton (1745.) — 10. P. Elek (1747.) — 11. P. Tapolcsányi György, aki 1752 május elsején, amikor gróf Forgách Pál az új váradi székesegyház alapkövét ünnepélyesen elhelyezte, magyar nyelvű szónoklatot intézett a néphez, mely nyomtatásban is megjelent. — 12. P. Orosz Zsigmond (1755.) — 13. P. Pato nyi László (1758.) — 14. P. Orosz Zsigmond (1759.) — 15. P. Temlényi Remig (1766.) — 16. P. Perczel Imre (1788.) — 17. P. Mulaj Konstantin (1790.) — 18. P. Kossik Bazil (1793.) — 19. P. Keszthelyi László (1798.) — 20. P. Benyák Bernát, a jeles költő (1803.); buzgóságából először szólalt meg magyar nyelven a filozófia. „Villant az éjben, — mint Toldy mondja, — melyre nagy soká következett a nap.” — 21. P. Jenovay János (1805.)

A piarista atyák 1232 hívővel adták át a plébániát. 1807-től ismét a váradi kanonokok vezették Debrecen hitéletét. Prépost-plébánosok: 22. Molnár József (1807—1823.) A szegénysorsú diákok között évenként 1000 forintot osz-

tott szét. — 23. Tusnádi Kovács Miklós (1823—1826.), az egyháztörténet s kánonjog tanára, 1827-től erdélyi püspök. — 24. Kricsfalusy Ferenc (1826—1836.) Két tornyot emelt a templomhoz. — 25. Dr. Sipos József (1836—1837.), a teológia doktora, pesti egyetemi tanár, 40.000 forintot hagyott jótékony célra. — 26. Tholdi Molnár Péter (1838—1852.) 1848-ban hazafias beszédet mondott a városháza ablakából. — 27. Huzly Károly (1852—1886.) — 28. Szakszó Rudolf (1886—1892.) — 29. Dr. Wolafka Nándor c. püspök, a debreceni katolicizmus nagy apostola (1892—1906.) — 30. Molnár Kálmán, mint adminisztrátor 1906-ban. — 31. Gróh Ferenc (1906—1918.) — 32. Dr. Lindenberger János, pápai főpap 1918-tól, ki 1929 óta a nagyvárad-i csonka egyházmegye apostoli kormányzója.

A DEBRECENI GÖRÖG KATHOLIKUS EGYHÁZ.

Debrecen görög katolikusai 1899-ig a hajdudorogi anyaegyházhoz tartoztak, amikor Papp János, jeles hajdudorogi kanonok, mint debreceni káplán hozzáfogott az egyház megszervezéséhez. 1900. szeptemberében Debrecen tanácsa a Szappanos-utcában ideiglenesen átengedett egy telket, hol iskola-kápolnát rendeztek be. 1902-ben megalakult az anyaegyház. Debrecen és a hívek adományai lehetővé tették a templom építését, mely Bobula János budapesti műépítésznek monumentális alkotása. Az Attila-téren emelkedő pompás templom bizánci stílusban épült. Az architekturális és dekoratív elemek a legteljesebb összhangban, változatos és gazdag motívumaik ellenére is egységes, impozáns benyomást tesznek; festészeti díszre Lohr Ferenc festőművész munkája. 1910 május 22-én szentelte fel Firczák Gyula püspök. 1912 decemberében Papp Gyula neveztetett ki parókussá.

1913 őszén a X. Pius pápa által alapított hajdúdorogi magyar gör. kath. püspökség első püspöke, Miklóssy István Debrecent választotta ideiglenes székhelyül. Alig helyezkedett el, már is keresztül kellett esnie a vérkereszt-

A görög katolikus templom.
(Bobula János műépítész műve).

ségen. 1914 február 23-án robbant fel a püspöki irodában (az Ipar- és Kereskedelmi Kamara székházában) az a pokolgép, a világháború első bombája, mellyel a magyar nemzet ellenségei csirájában akarták kiirtani a nemzeti eszme legújabb intézményét. A főpásztor életét az isteni

Gondviselés megmentette, de három hivatalnokát: Jaczkovics Mihály vikáriust, Slepkovszky titkárt és dr. Csath Sándor ügyészt hatálra zúzta a felrobbant pokolgép. Érdekes és jellemző, hogy az aljas merénylő, kinek nevét megörökíteni bűn volna, írásban tett vallomásában kijelentette, hogy Debrecenben nemcsak Miklóssy püspököt akarta megölni, hanem teljesen föl volt szerelve arra, hogy a gör. kath. templomot is fölrobbantsa. El is vitte oda a bombát „de mikor láttam a gyönyörű templomot, ahol a hívők könnyeztek, meggondoltam magam.” A hívők mélységes áhítata még ezt az elvetemült embert is megindította és megmentette a Szűz Mária tiszteletére emelt templomot. Miklóssy István püspök ugyanazon év őszén, a város szeretetteljes hívására Nyiregyházára tette át székhelyét . . .

A világháború sok hősi lelket ragadott el a debreceni görög katolikusok közül. Sokat szenvedett az egyház az oláh megszállás, de még többet a kommunizmus alatt.

A debreceni görög szertartású róm. kath. egyházközség vezetője: Papp Gyula parókus, szentszéki tanácsos. Segédlelkész: Orosz Bálint. Hitoktató: Orosz Ágoston.

Az egyháztanács világi elnöke: Papp Jenő Máv. főintéző. Tisztikar: Jeney Oszkár Máv. hivatalnok (gondnok); dr. Dudinszky Béla nyug. főszoigabíró (iskolagondnok); Csontos György (pénztáros), és Orosz Bálint segédlelkész (jegyző). Az egyháztanácsnak tizenkét és a képviselőtestületnek harminchat tagja van.

A debreceni gör. kath. anyaegyháznak 5000-nél több hívője van.

GÖR. KATH. ELEMI ISKOLA.

A hat osztályú (fiú és leány) elemi iskolának az 1929/30 iskolai évben 242 növendéke van; 3 református tanuló kivételével valamennyi görögszertartású római katolikus.

Igazgató: Puskás János igazgató-tanító. Tanítók: Mátyás József kántortanító, Puskásné Szabados Anna, Seszták Sándor és Orosz István. A sámsoni leányegyház (iskola és kápolna) elemi iskolájában 43 növendék tanul. Tanító: Fodor Antal.

A görög katolikusok debreceni ^regyházának *hitbuzgalmi egyesületei*: Eucharistikus Férfiliga, Katolikus Legényegylet, Rózsafűzér Társulat, Jézus Szíve-Szövetség, Oltáregylet, három kongregáció és a Szívárda,

A katolikus temető kápolnája.

Épült, a Szent Keresztfának szentelve, a XVIII. század végén Kállay János bőkezűségéből.

A MAI KATHOLIKUS DEBRECEN.

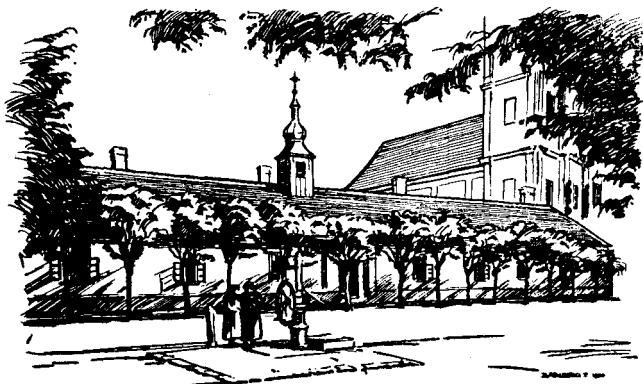

A CALASANZAI SZT. JÓZSEF REÁLGIMNÁZIUM.

(Alapításának éve : 1721.)

Több mint 200 éves múltra tekinthetnek vissza a piaristák Debrecenben. Szlopniai Elek, P. Alexius a S. Resurrectione, az első piarista, aki Bakó János c. püspök, nagyprépost (piarista tanítvány) és Csáky Imre gróf nagyváradai megyéspüspök, biboros jóvoltából 1719. január 17-én jött Debrecenbe. Ugyanő mint az iskola vezetője 1721. január 21-én Halápy Szilárd piarista atyával megnyitotta a Szent Anna- és a Varga-utcák sarkán egy alacsony nádfedeles épületben a piarista iskolát (Scholae piae) 22 tanulóval. Mindezt lehetővé tette Bakó János c. püspök alapítványa, amellyel egész vagyonát (23.333 forintot) a debreceni piarista iskolára hagyta és gróf Csáky biboros-püspök támogatása. Az iskola a templom mellett a régi gimnázium helyén állott. Az 1721/22. évben a tanulók száma 50-re emelkedett. Ekkor már az ifjúságot 5 csoportban tanítják, t. i. a grammatisták, principisták, parvisták, minimisták, legentes csoportjában; 1724-ben megalakult a hatodik csoport: schola arithmeticae és syntaxeos névvel. Az intézet fejlődésére nagy hatással volt az iskola mellé Koháry István által alapított nemesi konviktus. E konviktust II. József, ki a konviktusi nevelésnek nem volt híve, 1784-ben feloszlatta. A gimnáziumban, mellyel régi piarista szokás szerint az elemi iskola össze volt kötve, a „Ratio educationis“-ig (1777) a jezsuita tanterv és beosztás szerint folyt a tanítás, de különös

gondot fordítottak a reális tárgyakra és a magyar nyelv tanítására. Adtak elő iskolai drámákat is. 1721-től 1773-ig 20 iskolai színjátékról találunk feljegyzést, 1777-től kezdve az eddigi csoportosítás helyébe 3 grammatikai osztály lépett ugyanannyi tanárral. Az 1789–90. tanévben a gimnázium öt osztályú lett öt tanárral, mivel a 3 nyelvészeti osztályhoz járult a költészeti és szónoki osztály. A helytartótanács rendelete 1806-ban a grammatikai osztályok

A régi piarista gimnázium. (Szent Anna-utca.)

számát négyre emelte és így intézetünknek is 6 osztályból kellett állnia. Azonban a szűk anyagi körülmények miatt a gimnázium ezután is csak 5 osztályból állott s az első osztályt az elemi iskola legmagasabb osztálya pótolta, amíg Debrecen városa saját költségén 1824-ben megnyitotta a hiányzó osztályt. Az intézet épülete 1811-ben leégett, azonban a tanítás fennakadás nélkül folyt tovább, mert a jó piarista atyák a tanítványok seregét a szobáikba gyűjtötték s ott tanítottak. Nemsokára, 1818-ban a helytartótanács és jószívű emberek adakozásából az iskola újra felépült. Alig hozták helyre 1824-ben Vurum püspök, Láng és Bernátfy kanonokok adományából a megrongált tetőzetet, az 1834-i földrengés ismét súlyos csapást mért az épületre, de Lajcsák püspök, a káptalan, a kegyesrend és Debrecen város bőkezűségéből, illetőleg

hozzájárulásából ismét rendbe jött az iskola épülete, a következő felirattal; Scholae piae renovatae 1835. Az 1848/49. szabadságharc alatt a tanítás ismét a tanárok szobáiba szorult, utána az orosz katonák okozta kárt a város fedezte. Az elnyomatás korában a Thun-rendszer értelmében 4 osztályú algimnázium lett az intézet. — A 80-as évek végén a tanulók számának folytonos növekedésével már szűknek bizonyult a kis iskolaépület. Az iskola tovább fejlesztésének ügyét Szakszó Rezső, debreceni prépost-plébános karolta fel először, végre aztán Wolafka Nándor dr. c. püspök, a finomlelkű piarista tanítvány, Debrecennek fáradhatatlan buzgalmú, köztiszteletnek örvendő prépost-plébánosa el tudta oszlatni a kételyeket, elhárítani a felmerült akadályokat. Schlauch Lőrinc nagyváradi bíboros-püspök, szintén piarista tanítvány, a kis-prépostság adománya, Debrecen város hozzájárulása és az államsegély tették lehetővé a teljes gimnázium megvalósításának régi tervét. Az 1899. évben teljesült a debreceni katolikusok régi vágya, megnyílt az V. osztály; 1903-ban készült el a mai épület, amellyel révbe jutott az a sok nemes törekvés, amely a debreceni piarista főgimnázium felállítását célozta. Az 1902/3. tanévben már teljes nyolc osztályúvá lett és megtartották az első érettségi vizsgálatot. A piaristák tanító munkája már rég eloszlatta az előítélet ködét a szerzetes iskolával szemben és megbecsülést szerzett a dicső múltú intézetnek, mely rohamos fejlődésnek indult. Az 1924. évi XI. t. c. értelmében a piarista főgimnázium reálgimnáziummá lett és az V. osztálytól kezdve 1928. szeptemberében fokozatosan bevezették a francia nyelvet.

Az intézet története nem lenne teljes, ha külön meg nem említenénk, hogy Kardhordó Ambrus volt legtovább igazgatója (32 évig: 1844/45—1875/6), aki — bár csendes ember volt — mégis keményen ellenállott az elnyomatás éveiben a germanizációnak, sőt egy esetben nyíltan szembe is szállt Benedek altábornaggyal Horváth Mihály történelem-könyve érdekében. Az ő nyugalombavonulása utáni év is nevezetes, ekkor (1876—77) kezdett a kegyestanítórend világi tanárokat alkalmazni a rendi tanárhiány pótlására. 1903-ban megalakult a Révai-önképzőkör, 1905-ben

a segélyzőegyesület; 1907-ben fényes ünnepség keretében megáldották az ifjúsági zászlót. A világháború kitörése után közel három évig hadikórház volt az intézet épülete. Ez alatt a tanítás délután az elemi iskola 9 tantermében folyt. A forradalmak minden nagyobb rázkódtatás nélkül múltak el az iskola felett. A hagyományos piarista szelvényben nevelkedett ifjúság ellenállt a bomlasztó tanoknak.

Az iskola nevezetesebb igazgatói: Szlopniai Elek, Halápy Szilárd (jeles író), Topolcsányi Gergely (író), Orosz Zsigmond, Valero Jakab (mind az öt később rendfőnök), Léday Lénárt, Percel Imre (később pesti egyetemi tanár,

A k. r. róm. kath. Calasanzai Szt. József-reálgymnázium.

majd rendfőnök), Keszthelyi László (Newton tanainak első hirdetője hazánkban), Cserhalmy József, Váradi Károly (később székesfehérvári főigazgató), Jászai Rezső, dr. Lóky Béla. Jelenlegi igazgató: dr. Lukáts József.

Jelesebb tanárai: Egervári Ignác (író, később rendfőnök), Grosser János (jeles szónok és tudós, később rendfőnök), Spányik Glizér (történetíró, szónok és pedagógiai író), Polák Ede (természettudós), P. Benyák Bernát (a magyar nyelvű filozófia-oktatás úttörője), Horváth Pius, Dengl János (világi), Varju János (művelődéstörténész), Ormándy Miklós, Pintér Pál (mindkettő természettudós), Titz Antal (kiváló theologus).

A jelesebb tanítványok közül kiemeljük a következőket: Simonyi József huszáróbestert, Barna Ferdinánd filologus író, Szmrecsányi Lajos egri érseket, Spett (Szentannai) Gyula kanonokot, író, Csengery János egyetemi tanárt, a jeles műfordító-filologust, Mayer Antal apostoli

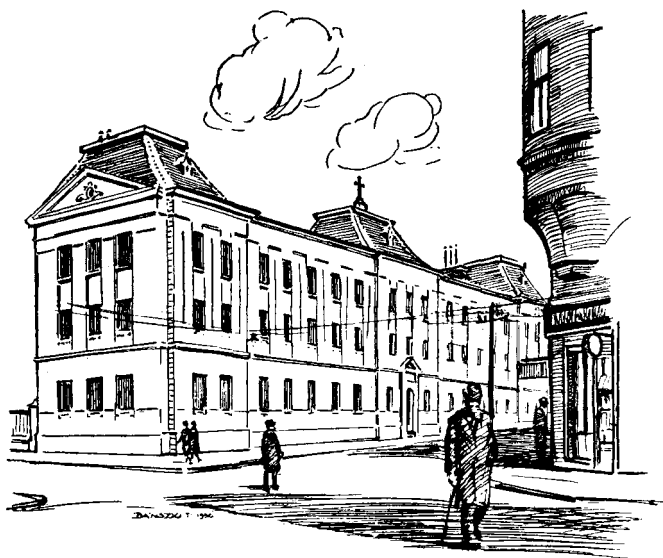
kormányzót, Vojnovich Géza író, Gajzágó László meghatalmazott minisztert. Ezeken kívül sok debreceni és országos közéletünk számos kiváló tagja nyerte tudásának alapjait ez intézetben, kiknek nevét egyenkint felsorolni e szűk keretek közt nehéz volna.

A tanulók létszámánál érdekes változásokat látunk. Mikor az iskola megnyílt 22 tanulója volt, 1725/6-ban már 99 tanuló volt, sőt 1736/7-ben felmegy számuk 103-ra, ezután minden tanévben 75—85—90 körül váltakozik egészen az 1784/5. tanévig. Mikor II. József beszüntette az áldásosan működő Koháry-konviktust, a létszám egyszerre leszállt 38 tanulóra, és ezután állandóan 30—40 körül mozog, sőt 1813—14-ben csak 16 tanulója volt, aminek az a magyarázata, hogy az iskola 1811-ben leégett és csak 1818-ban javították ki. A létszám lassan ismét felemelkedik 70—80-ig; 1849/50-ben csak 41 tanulója volt, aminek magyarázatát a szomorú idők, a világosi fegyverletétel és az aradi napok adják. 1855—56-ban az elemi iskola kiválik a gimnáziumtól. A tanulói létszám lassan emelkedik 80-on felül, 1889/90-ben eléri a 109-et, 1895/96-ban pedig már 169 tanuló jár a régi kis tornyú kisgimnáziumba.

A tanulói létszám a főgimnáziummá fejlesztés után a következő érdekes fejlődést mutatja: 1902/3-ban volt 354, 1904/5-ben 423, 1909/10-ben 470. A háború alatt a sok menekült, ideiglenesen itt szolgáló katonacsaládok gyermekei révén felment a létszám 500-on felülre is, sőt a legszomorúbb időszakban, az 1918/9. tanévben eléri a 629-t, (ebből 91 magántanuló, sok hazatérő katona tanuló), 1919/20-ban 556, bár ebből még mindig 110 magántanuló, így tulajdonképpen 446 tanulója van. — 1920/21-ben 463. 1922/23-ban 462. — 1925/26-ban 653 a magántanulókkal együtt, 1928/29-ben a magántanulókkal együtt 700, a most folyó tanévben 710, akik közül 96 nem katolikus.

Még külön meg kell emlékeznünk arról a két kegyeletes eseményről, amely a háború után zajlott le az intézet falai között. Az első 1921. június 2-án, mikor a gimnázium a volt növendékek, a hitközség, sőt az egész hivatalos város részvételével megünnepelte az intézet s így a piarista atyák debreceni működésének a 200 éves jubileumát. Ennek emlékére a volt tanítványok emléktáb-

lát helyeztek el az intézet előcsarnokában. Dr. Lukáts József igazgató 1925-ben kerülvén az intézet élére a szent rendalapító szellemében óhajtván azt mindenképen igazgatni, az ő különös oltalma alá helyezte az intézetet, felvette az intézet elnevezésébe is a rendalapító nevét. Dr. Lindenberger János prépost-praelatus, a rendalapító iránti kegyeletből és az intézet ifjúsága iránt mindig tanúsított meleg szeretetéből az igazgató kérésére felajánlotta

A kegyesrendiek társháza (Varga-utca.)

a rendalapító szobrát, s ezt Margó Ede szobrász-művész el is készítette. Ugyancsak dr. Lukáts József igazgató ismert buzgóságával a régi diákokból megalakította a piarista diákszövetséget, melynek legelső cselekedete volt az igazgató javaslatára megörökíteni azokat a diákokat, akik a világháborúban életüket áldozták fel a hazáért. Ezt a művet is Margó Ede készítette. A kettős emlék ünnepélyes megáldása díszes ünnepségek keretében 1926 május 16-án volt. Mindkét emlékmű ott áll a gimnázium előcsarnoká-

ban, a kegyelet mindig gondoskodik virágokról, a hősi emlékművön pedig ott ég lelkük nyugalmáért folyton imádkozó lelkünk szimbolumaként az örökmécs. Szent Imre emlékét ez év májusában ünnepélyesen leleplezendő művészi szobormű fogja az intézet előcsarnokában megörökíteni.

Az intézetnek jelenleg dr. Lukáts József igazgató, házfőnök vezetése alatt működő *tanári kara*:

Agárdi László, kegyesrendi. Auer Kálmán, világi. Dr. Baltavári Jenő, kegyesrendi. Bán József, kegyesrendi. Bánszki Tamás, világi. Föhrécz József, kegyesrendi. Dr. Gyurácz Ferenc, kegyesrendi. Kummergruber Emil, kegyesrendi. Kuntár József, kegyesrendi. Medveczky János, kegyesrendi. Ravadics Ferenc, kegyesrendi. Rassovszky Kálmán, kegyesrendi. Rózsa István, kegyesrendi. Somos Lajos, világi. Szarvas László, világi. Dr. Vajnoczky István, kegyesrendi. Varasdy László, kegyesrendi. Dr. Vincze József, kegyesrendi. Vittkó József, kegyesrendi. Dr. Gálbory Samuel, orvos, egészség-tanár.

SVETITS INTÉZET.

(1896.)

Debrecenben, a Szent Anna-utcában a maga egyszerűségében is imponáló külsejű zárda homlokzatáról ragyog minden keresztény lélek egyetlen reménysége: a kereszt és alatta aranyos betűkkel e fölírás: Svetits Intézet. Ez a debreceni róm. kath. egyházközség leánynevelő intézetének neve.

Az intézet nevét alapítójától, özv. Svetits Mátyásné-tól kapta, aki régi kereskedő család tagja, férje is köztisztelőben álló kereskedő volt a Piac-utcán. A kegyes alapítónő oldala mellől egymásután elhaltak férje, gyermekei s ő magában maradt. Szomorú özvegyiségben hosszú életet, 82 évet élt. Kerülte a feltűnést, a világot, elvonultan élt s így hallgatott nemes szíve sugallatára, mellyel vagyontól katólikus leánynevelőintézet létesítésére hagyta. Ezt 1882 január 14-én lipovnoki Lipovniczky István akkori váradí püspöknek következőképen jelentette

be: „Kegyelmes Főpásztorom és Atyám! A mindenható keze, mely egész életemben kísért, egyebek között abban is nyilvánult, hogy oly anyagi körülményekkel áldott meg, miszerint e tekintetben szükséggel nem kellett küzdenem, hanem igyekezetemnek oly gyümölcse lett, hogy előhaladt koromban is nyugodtan élhetem napjaimat. Istennek ezen bő áldását méltóbban nem tudtam meghálálni, mint-hogy még b. e. férjemmel egyetértve, katolikus iskola felállítását határoztuk el, melyre nézve végrendeletemben meg is tettem részemről az intézkedést. Jelesül: nem árvaházat, hanem olyan nevelőintézetet akarok létesíteni, melyben hivatalnokok, kereskedők leányai részesüljenek

A Svetits intézet (Szt. Anna-utca.)

valláserkölcsi nevelésben“. Ugyanezen évről keltezett végrendeletének 5. pontja következőképen rendelkezik: „A fentebbi hagyományok levonása után fennmaradó összes vagyonomat, úgymint: 1825—1826 és 2143 sz. házaimat a külső földdel együtt, továbbá mintegy 10.000 forint készpénzemet, szóval mindenemet hagyom és rendelem egy Svetits nevet viselendő kath. leánynevelő intézetre, mely mindenesetre apácák vezetésére lesz bízandó, mert meg vagyok győződve, hogy a vallásos nevelés, melyre egy nőnek oly nagy szüksége van, így lesz leginkább biztosítva.“

A nemesszívű alapítónő halálától 14 év telt el, amíg a hagyomány gyarapításából akkora tőke lett, hogy abból az intézetet létrehozni lehetett. A millenium évében, 1896 szeptemberében nyílt meg az intézet a Szent Anna-utcában, miután annak céljaira dr. Schlauch Lőrinc váradi püspök 30.000 forintot adományozott.

Amikor a Miasszonyunkról nevezett szegény iskola-

nővérek temesvári anyaházából kiküldött 5 iskolanővér: M. Stefánia főnöknő, M. Charitas, M. Aranka, M. Aloysia, M. Pelágia iskolanővérek 1896. augusztus 30-án a város polgármesterétől és a hívek százaitól kísérve az akkor épült Svetits-intézetbe bevonultak, az első évben a felsőbb leányiskola I., II., III. osztályát és az elemi iskola fölé épített felső népiskola VIII. osztályát nyitották meg. 1897-ben nyílt meg a 4 osztályú elemi iskola. Dr. Wolafka Nándor c. püspök, akkori prépost-plébános azon helyes megállapításából kiindulva, hogy a női lélek kiképzésére és jövődő hivatásának a tanítónőképző-intézet a legalkalmasabb, a felső leányiskolát fokozatosan beszüntette és 1898 szeptemberében a tanítónőképző-intézetet nyitotta meg I. és II. évfolyammal, a felsőbb leányiskola alsó tagozata helyett pedig az 1901/2. iskolai évtől kezdődőleg a polgári iskolát. Majd új iskolafajok nyíltak meg: 1909-ben kezdte meg működését az egyéves női kereskedelmi szaktanfolyam, amely 1920-ig állott fenn. Ehelyett 3 évfolyamú nőipariskola nyílt meg az intézetben azon lányok részére, akik gyakorlati kiképzést óhajtanak nyerni a női kézimunka terén.

Az intézet legfiatalabb tagozata a leányliceum, amely 1926-ban nyílt meg és fokozatosan fog 8 osztályúvá fejlődni. A leányliceum új típust jelentett Debrecen középfokú leányiskolái sorában, amelyre, mint azt a nagy látogatottsága igazolja, nagy szükség volt. A katolikus szülők örömmel járatták leányaikat a liceumba, amelynek érettségi bizonyítványa az egyetem minden karára, minden főiskolai pályára képesít. A liceumot a szervezés nehéz két kezdő évében dr. Lukáts József piarista reálgimnáziumi igazgató igazgatta ismert buzgóságával.

Jelenleg tehát a következő iskolafajok állnak fenn a Svetits-intézetben: 4 osztályú osztott elemi és egy gyakorló elemi leányiskola; polgári leányiskola; nőipariskola; leányliceum; és tanítónőképző intézet.

Az intézet ezen belső fejlődésével igyekezett lépést tartani, amennyire lehetséges volt, annak külső fejlesztése. Az intézet fölépítését dr. Wolafka Nándor c. püspök, Debrecen nagy lelkipásztora kezdte meg. Ő építette az intézet homlokzati részének első emeletét. De szükség is

volt a sok tanteremre, hisz a megnyitást követő negyedik évben már 500 növendéke volt az intézetnek. Így tehát érthető, hogy az intézet anyagi ereje nem tudott lépést tartani a szükséglet rohamos fejlődésével. Még a régi terheket sem rakták le, máris új és nagyarányú építkezés tervével kellett foglalkozni. Már folytak az újabb építkezés előkészületei, amikor a halál elragadta Debrecen nagy lelkipásztorát s az első építkezéssel egyenlő nagy feladat megoldása lelkes utódjára, Gróf Ferenc prépost-plébánosra maradt; ekkor épült az intézet baloldalán az 50 m. hosszú, kétemeletes szárnyépület. Ez volt az intézet második nagyobb építkezése, amellyel egy időre el tudta helyezni az időközben megszorított osztályokat, mert ekkorra már párhuzamosítani kellett a polgári iskola osztályait. A terjeszkedésben ezután hosszabb szünet következett: a háborús, majd forradalmi évek alatt alkotásról szó sem lehetett, mert a létfenntartás foglalt el minden erőt. A zavaros évek után új lendületet vett az iskolai munka is. Túlcsúfoltak lettek az elemi iskolák és a polgári iskola párhuzamos osztályai. Amikor pedig 1920-ban az egyéves kereskedelmi tanfolyam beszüntetése után a 3 éves nőipariskola megnyílt s a tanítónőképző is 5 osztályúvá bővült, haldéktalanul sürgőssé vált az intézet fennállásának épen 30. esztendejében a harmadik építkezés, amely az utcai épületet két emeletre emelte. Ez a nagyszabású építkezés, — hisz a gazdasági leromlás után az egyetemi építkezésen kívül nem volt érdemleges építkezés a városban, — dr. Lindenberger János, prépost-plébános érdeme. A jó „Prépost bácsi” legszebb jutalma bizonyára a Svetits-intézeti tanulók büszke öröme volt, amikor 1925. szept. 15-én már az újjáalakított intézetben lehetett a tanítást megkezdeni. Jogosan és méltán lehetnek büszkéek, mert még a felnőttek is gyönyörűséggel nézegették a tágas, világos osztálytermeket, a csinos és modern padokat, az új, célszerű és szép butorokat, a hosszú fehér folyosókat. A november 15-én megtartott felavatási ünnep ünnepe volt a debreceni katolikus hitközségnek, de egész Debrecen iskola-kultuszának is, mert az egyetem, a gazdasági akadémia, a középiskolák egyenként és együtt a kir. főigazgató személyében, a városban fennálló összes testvér-

intézetek a szemben álló elemi iskoláig, mind képviselve voltak. Így fejlődött Svetits Mátyásné alapítványa, így lett a kis mustárból terebélyes fa: a magyar nőnevelésnek egyik legkiválóbb, méltán országos hírű intézménye.

A Svetits-intézetben jelenleg van:

1.) 4 osztályu *elemi iskola* 214 tanulóval. Igazgató: Dr. Lindenberger János prépost-plébános. Tanítónők: Erdődi M. Leonilda, Henring M. Aurélia, Várhelyi M. Teréz, Verbői M. Konstancia.

2.) 4 osztályu *polgári leányiskola* 261 tanulóval. Igazgató: Dr. Lindenberger János

prépost-plébános. Tantestület: Fischer M. Bóna, Fogassy M. Valéria, Márton M. Ilma, Urbán M. Augusztá, Kiss M. Leonárdisz, Michelbach M. Ermenfrida,

3.) 3 évfolyamu *nőipariskola* 70 tanulóval. Igazgató: Dr. Lindenberger János prépost-plébános. Tantestülete: Dolezsál M. Mánuela, Kardos M. Ladiszla, Kornett M. Izabella, Márton M. Ilma, Leidenbach M. Edmunda, Urbán M. Augusztá.

4.) Fokozatosan kiépülő, jelenleg 4 osztályu *leány-líceum* 156 növendékkel. Igazgató: Mellau Márton. Tantestülete: Duppong M. Wilhelmine, Holzinger M. Angela, Kacsala M. Aszteria, Kornett M. Riza, dr. Lakner Sarolta, Nemes M. Albertina, Szabó M. Adéla. Krisker Livia, Sváb Anna.

5.) Öt osztályu *tanítónőképző-intézet* 209 tanulóval, mellette *elemi gyakorló-iskola* 30 tanulóval. Igazgató: Mellau Márton. Tantestülete: Berényi M. Evariszta, Farkas M. Magdaléna, Józsa M. Consolata, Milleker M. Gerardisz, Michelbach M. Ermenfrida, Pápai M. Viola, Kornett M. Izabella, Kornett M. Riza, Szabó M. Adéla. Czikora M. Chantal a gyakorló iskola vezetője.

A felsorolt iskolákban működő iskolanővérek száma 28, ezenkívül tanít 2 jelölt és 3 világi tanárnő. Az intézet összes növendékeinek száma: 940, akik között nem-katolikus 88, (ref. 67, ághev. 7, izr. 14).

Az intézet működésének jelentőségéről a kath. hitélet és nemzeti szempontból a napilapok az intézet fennállásának 25. évfordulóján — 1923-ban — nagy méltánlással írtak, az intézet újjáépítésének avató ünnepélyén pedig (1925) az iskolák és hatóságok képviselői üdvözlő beszédekben egyhangúan meleg és nagy elismeréssel szólottak az intézet minden tekintetben kiváló munkájáról, melynek növendékei akár a családban, mint mintaszerű családanyák, akár a hivatalokban, mint lelkiismeretes és szorgalmas hivatalnoknők, akár az iskolákban, mint Krisztus szellemétől vezérelt tanítónők és mindennemű egyéb elhelyezkedésükben derekasan megállják helyüket, derék munkát végeznek mindenütt az egyház és a haza javára. Méltán mondhatta ünnepi ódájában az intézetnek egy volt növendéke: „Élni kell az alkotásnak, mely annyi lelkes nőt adott“ s igazán mondhatta a volt növendék hálás elragadtatásával egyik ünnepi szónok: „Itt tanultuk meg, hogy magyarok vagyunk!“

RÓMAI KATHOLIKUS POLGÁRI FIÚISKOLA.

A római katolikus egyház a legújabb időkig polgári fiúiskolák szervezésével nem foglalkozott. Míg az elemi, gimnáziumi s főiskolai oktatás szervezésére különös gondot fordított, tanítóképző-intézeteinek számát folytonosan növelte, addig a polgári-iskola típusát csak a leánynevelés terén vezette be. 1869-től 1919-ig a katolikus egyház keretén belül egyetlen polgári fiúiskola működött.

A debreceni róm. katolikus egyházközség az elsők között állította fel polgári fiúiskoláját, mikor a közoktatásügyi miniszter 1921 augusztusában hozzájárult az iskola szervezéséhez s megengedte, hogy két osztállyal megkezdje működését.

Az 1921 szeptember havában megnyílt iskola a Varga-utcai elemi iskola tantermében nyert elhelyezést. Az első osztály népessége (62) már előre megmutatta, hogy a fiatal tanintézet hézagot pótol és szép fejlődés

előtt áll. A következő évben oly sokan jelentkeztek felvételre, hogy az összes jelentkezőket nem lehetett befogadni. 1922-től 1924-ig három új tanerőt kapott az iskola s így az 1923—24. tanévben már teljes tanári testülettel, mint teljes intézet, négy osztállyal, négy teremben folytathatta a munkát. A polgári főiskola kulturális hivatottságát mi sem bizonyítja jobban, mint az a 2345 tanuló, aki rövid fennállása óta beíratkozott növendéke volt. Az intézet igazgatója, alapítása óta, alapítója dr. Lindenberger János prépost-plébános, ap. kormányzó, akinek vezetése alatt hét rendes és két hitoktató tanerő működik. Rendes tanárai: Dr. Bencze Mátyás, Csernus Gáspár, Kokas Nándor igazgató, Rimóczi József, Ring Vince, Ringné Novákovich Piroska és Volla Ferenc. 1929—30-ban 150 növendéke van az iskolának, akik közül 120 római katolikus. A szomorú gazdasági viszonyok következtében a polgári iskola ma is ideiglenesnek szánt elhelyezésében, a Varga-utcai elemi iskolától elvett osztálytermekben sínylődik. A tanítás elsőrendű érdeke volna, hogy ez a fontos hivatású iskola végleges, megfelelő épületet kapjon és hogy az elemi iskola visszakapja osztálytermeit, amelyekre nagy szüksége van.

AZ ELEMI OKTATÁS.

A katolikus egyház mindig veteményes kertjének tartotta az iskolát; minden időben gondoskodott arról, hogy a hívek nemcsak a hitbeli igazságokban, hanem egyéb ismeretekben is megfelelő oktatást nyerjenek. Így volt ez Debrecenben is, ahol a Szent András-temploma melletti zárdában, tehát a mai kollégium táján, már a vallási elszakadás előtt is volt iskola, melyből azután városi iskola lett. Ennek a régi iskolának utódja, belőle fejlődött, ősi helyét megtartva a református kollégium.

Mikor a katolikus vallás restaurálása után a piaristák városunkban letelepedtek, a lelkipásztorkodás mellett első gondjuk volt egy iskola szervezése. A Varga- és Szt. Anna-utca sarkán kapott telkükön hozzáfogtak templom építéséhez és azonnal, 1721 januárjában megnyitották is-

kolájukat. Végezték az elemi oktatást és fokozatosan fejlesztették iskolájukat középiskolává, gimnáziummá. Az alsóbb fokú oktatás az 1855–56. tanévig teljesen a kegyes atyák vezetése alatt állott, a kegyesrendi házfőnök volt az elemi iskolák igazgatója is. 1855-től kezdve világi tanítókat alkalmaztak, az igazgatói tisztséget pedig a debreceni prépost-kanonok-plébános töltötte be, melyet később a Theresianum árvanevelő-intézet mindenkor I. felügyelője vett át. Így voltak elemi iskoláink igazgatói időbeli sorrendben Szakszó Rezső, Tárkányi Péter, Molnár D. Kálmán (jelenleg nagyváradi praelátus-kanonok), ki több mint 20 évig viselte ezt a tisztséget. 1920-ban dr. Lindenberger János prépost-plebános vette kezébe az iskolák igazgatását, míg végre 1924-ben az iskolaszék megszervezte az igazgató-tanítói állást és erre a tisztségre Piribauer Ferencet választotta meg.

Az iskola eleinte a gimnáziummal egy épületben volt. A Mária Terézia által 1777-ben kiadott Ratio educationis választotta el a gimnáziumtól az elemi vagy más néven u. n. nemzeti iskolákat és akkor olyképpen intézkedett, hogy ezen iskolák fenntartása a városra hárítsák, mint kegyúrra. A város a Szent Anna- és Batthyány-utcák szögletén egy régi emeletes épületet adott a katolikusoknak elemi iskolák céljára. Két fiú és egy leány osztály volt benne, egyben a tanítók szállása is itt volt. A fiú osztályt 1846-ban a harmadik, 1855-ben a negyedik osztállyal szaporították. Nagy fejlődést adott az elemi oktatásnak az 1870-ben fölállított iskolaszék, amely a tanítói illetményeket rendezte és az iskolák kellő felszereléséről gondoskodott. 1879-ben a város a piaristáktól megvásárolt telken fölépítette a Szent Anna-utcán a mai leányiskolát s így a fiú- és leányiskola egymástól elválasztván, mind-egyik nyugodtabban fejlődhetett.

Mivel a fiúiskola régi, rozoga épülete nem felelt meg a követelményeknek, az iskolaszék kérésére a város a Varga-utcai 4. számú telket megvásárolta a kegyesrendiektől és rajta 1892-ben fölépítette a mai fiúiskolát. Mikor a katolikusság szaporodása folytán kevésnek bizonyultak a tantermek, Debrecen városa, mely az iskoláztatás szent ügyét mindenkor nagy megértéssel gondozta, 1902/3-ban

mind a fiú-, mind a leányiskolához még 3—3 tantermet hozzáépített. A város népességének rohamos fejlődése következtében ma már mind a fiú-, mind a leányiskola elégtelen a tanulósereg befogadására. Ehhez járult, hogy városunk nagyarányú terjeszkedése, új telepek létesülése folytán nagyon sok kis gyermeknek messze utat kellett megtenni a külsőségekről az iskolába. Ezen a bajon és szükségén segitendő, gróf Klebelsberg kultuszminiszter tetemes anyagi segítséggel módot nyújtott kellő számú külsőségi iskola és ezek sorában négy római katolikus elemi iskola építéséhez. Az Országos Népiskolai Építési Alap jelentős támogatásából és a kath. hitközségnek hosszú éveken át e célra gyűjtött pénzéből 1929 őszére a Debrecen városától bőkezűen, ingyen adott telkeken fölépült és dr. Lindenberger János prépost-plébános gondoskodásából berendeztetett *négy külsőségi római katolikus iskola*: a Nyilas-telepi a Ruyter-utcában, a Csapó-kerti a Mikes Kelemen-utcában, a Tócós-kerti a Szoboszlói-úton és a Homok-kerti a Szabó Kálmán-utcában. Az osztályok megoszlása az egyes iskolák között a következő: a Varga-utcai fiúiskolában van 5 tanterem, (négy tantermet lefoglal a polgári iskola), működik benne 8 osztály; a Szent Anna-utcai leányiskolában van 8 tanterem, működik benne 15 osztály; a Homok-kerti elemi iskolában 1 tanterem, osztatlan iskola vegyes osztályokkal; a Nyilas-telepi iskolában 1 tanterem, osztatlan iskola vegyes osztályokkal; a Csapó-kerti iskolában 2 tanterem, osztatlan iskola külön osztályokkal; a Tócós-kerti iskolában két tanterem, osztatlan iskola vegyes osztályokkal. Mint ebből kiderül, ma már a Varga- és Szent Anna-utcai elemi iskolák férősege teljesen elégtelen az iskoláztatandó gyermekek befogadására; a gyermekek, az oktatás és az egészségügyi követelmények súlyos kárára délelőtt-délután folyik ott a tanítás, úgy hogy ezen iskolák kellő bővítése elodázhatatlan szükségé vált.

Az elemi iskolai tanulók száma külön külön nyilvántartva csak 1835-től kezdve van, addig a gimnázium tanulóival együttesen szerepelnek. 1835-ben volt 105 elemi iskolai tanuló. 1844-ben 144, 1859-ben 249, 1880-ban 515, 1890-ben 596, 1900-ban 1019. 1910-ben 1108, 1920-ban 1149. Az 1929—30. tanévben az elemi iskolák látogatottsága

következő: a Varga- és Szent Anna-utcai osztályokban 1133 tanuló, a Nyilas-telepi iskolában 60, a Csapókertiben 84, a Tócoskertiben 49, a Homokkertiben 36 tanuló. Összesen: 1362 tanuló, akik közül katolikus 1315 (1290 római, 25 gör. kath.); nem katolikus 47 (46 ref., 1 izr.).

A jelenleg működő tanerők száma 28. A róm. kath. elemi iskolai *tantestület* tagjai: Piribauer Ferenc igazgatótanító. Rendes tanítók, ill. tanítónők: Szepacher Ferenc, Majoros Ignác, Fischer Mihály, Póta Gyula (Csapó-kerti iskola), Rübl Rezső (Tócos-kerti iskola), Romhányi Tivadar (Homok-kerti iskola), Székely Béla (Nyilas-telepi iskola), Kokasné Granatér Gizella, Görögh Anny, Szarukán Eulália, Zsiray Antonia, Vaszil Erzsébet, Sinka Etel, Löwné Peér Józsa, Husz Erzsébet, özv. Vajnóczky Ferencné, Fejér Mária, Nagy Lujza, Kovács Mária, Lezniczky Gizella, Balogh Lenke, Piribauer Aranka, Moór Emilia, Majoros Mária, Harsányi Margit (Csapó-kerti iskola), Turchányi Irén. Helyettes tanítónő: Mátrai Ilona. Kézimunka tanítónő: Svets Magda. Hitoktatók: Dr. Lindenberger János ap. kormányzó, E. Bakacs Iván szentszéki tanácsos, dr. Rózsa Jenő káplán és Farkas István teréziánumi prefektus.

A Svetits-intézetben is van négyosztályú nyilvános elemi iskola 214 tanulóval és ugyanott a róm. kath. tanítónőképző mellett gyakorló elemi iskola 30 növendékkel.

A TERÉZIÁNUM.

A Teréziánum róm. kath. árvanevelő intézetet Mária Terézia királynő alapította 1775-ben, 30.000 forint alapítványi tőkének nagylelkű adományozásával, azzal a céllal, hogy debreceni származású r. kath. árvák részére menedéket nyújtson. Ugyanakkor utasította Debrecen városát, hogy az árvaház részére megfelelő telket adjon. A város 1780-ban meg is szerezte a mai Varga-utca 5 szám alatti telket, amelyet a Kállay családtól adósság fejében zálogban tartott volt és ezt adományozta a Teréziánumnak.

Az árva intézet azonban, sajnos, nem alakulhatott meg, mert a város azt vitatta, hogy a királynő az alapít-

ványt nem kizárólag róm. kath. árvák nevelésére alapította, hanem általában debreceni árvák javára adta. A városnak ezen kijelentéséből 88 évig tartó hosszadalmas vita keletkezett, amely idő alatt a város az alapítvány kamatait a város területén élő árvák között osztotta szét, akik természetesen igen nagy százalékban reformátusok voltak.

A Teréziánium (Varga-utca).

Az alapítványnak ilyen kezelését a katolikus hívek természetesen nem nézhették nyugodtan és 1861-ben a helytartótanácsához fordultak védelemért. Ugyanakkor ennek a kényes alapítványi ügynek végleges rendezését Fogarasy Mihály c. püspök, váradi kanonok, a későbbi erdélyországi püspök vette a kezébe, Huzly Károly debreceni kispóst-plébánossal együtt. Hogy pedig működésüknek nagyobb súlyt kölcsönözzenek, 1862 november 16-án megalakították a debreceni hitközségi bizottmányt,

azzal a határozott szándékkal, hogy a Teréziánium-alapítvány ügyét végre rendezzék. Ez a bizottmány, mely a róm. kath. hívek más fontos ügyeit is belefoglalta működése körébe, a mai egyháztanácsnak magva. Ugyanakkor megalapították a Teréziánium alapítványi pénztárt, amelyből az évek folyamán a mai egyházi pénztár fejlődött ki.

Az alapítvány körüli hosszú küzdelemben a ref. város azt kívánta, hogy az alapítvány két részre osztassák, egyik felét a róm. katolikusok, másik felét a reformátusok kapják. Az egyházközségi bizottmány, egyrészt azért, hogy a felekezeti békét ápolja, másrészt, hogy az intézetet végre megnyithassa, teljesítette a város kívánságát. 1862-ben az alapítvány összegét két részre osztották, ebből 118.810 forintot kaptak a katolikusok, ugyanannyit a reformátusok. Így a katolikusok csaknem egy századig tartó küzdelem után hozzájutottak az alapítványi összeg feléhez és végre megalapíthatták a királynő szándéka szerint a róm. kath. árvanevelő intézetet, a Teréziániumot. 1863 június hó 28-án Fogarasy Mihály c. püspök fölszentelte az intézetet és „Szent László király tiszteletére és a debreceni r. kath. egyház összes híveinek határtalan örömeire ünnepélyesen megnyitotta.” Ez időtől kezdve megszakítás nélkül teljesítette szent hivatását a Teréziánium, amelyben évről-évre 52 árvát neveltek és láttak el minden szükségessel. Régi háza azonban csakhamar szűknek bizonyult és nem felelt meg a mai kor kívánalmainak. Ezért az intézet 1911-ben 130.000 korona költséggel fölépítette, és a higiéné és rendeltetése kívánalmainak megfelelően felszerelte mai szép, tágas, emeletes székházát. Sajnos, a világháborúnak, mint annyi más, a Teréziánium-alapítvány is áldozatul esett, amennyiben 247.000 arany korona értékű alapítványi tőkéje teljesen elértéktelenedett, úgy, hogy a szó teljes értelmében mindenét elveszítve, lerongyolódva nézett jövőjébe. De az Úr Isten segítsége, új vezetőjének szorgalmas munkája és gondos takarékosága új ruhába öltöztette, új életet vitt az elalélt intézménybe. Kiszélesítette programját, most már nemcsak árvákat nevel, hanem a városunk középiskoláiba járó vidéki tanulókat is befogadja, úgy, hogy elérte eddigi legnagyobb terjedelmét: létszáma közel jár a 70-hez. A nagy királynő szándéka megvalósult, az ő debreceni alko-

tása, a Teréziánum átélte a nagy világégést, virul és teljesíti nemes, dicső hivatását.

A Teréziánum első igazgatója Szakszó Rezső, a későbbi debreceni kisprépost volt; utána Tárkányi Péter, hosszú éveken át Molnár Kálmán, majd Pálffy Béla állottak élén. 1924 augusztus óta dr. Kompassz Árpád az igazgatója, az ő lelkiismeretes, erélyes vezetésének köszönhető az intézet új föllendülése. Mellette működik prefektusként Farkas István lelkész.

A RÓMAI KATHOLIKUS SZEGÉNYHÁZ.

Mária Terézia 1775 január 26-ról kelt leiratával rendelte el, hogy miután Debrecenben csak a reformátusok számára van árpolda, a katolikus szegények számára is építtessék ilyen. A római katolikus szegényárpolda 1779-ben készült el a város pénztára terhére, a Várad-utcai kapu előtt, azaz mai helyén; földszinti 2 tágas szobával, 2 kamrával, udvarral és kerttel, mely utóbbi később elvétetett és házhelyül kiosztott. A római katolikus árpoldában (Nosocomium R. Catholicorum) 12, mindkét nembeli szegény kapott ellátást és ruházatot. Így van ez ma is. Chilkó László írja, hogy az árpolda alapítókéje az 1784—1847-ig vezetett számadási okmányok szerint az árpolda és a templom ajtajánál kitett perselybe összegyűlt s a minden szombaton engedélyezett házankénti kéregetésből bejött fillérekből, később a végrendeleti hagyományokból, jótékony adakozásokból, büntetés pénzekből, elhalt koldusok vagyonszámból begyűlt pénzüsszegekből állott elő. Minthogy pedig az árpolda folyó szükségéit a városi pénztár fedezte, a lassankint gyűlt összeg tőkésített s az alap kezelése egy róm. kath. tanácsnokra bízott, sőt később a kath. polgármester vagy tanácsnok elnökelete alatt egy külön kath. tanács alakult „kis gyülekezet” név alatt és 1826-tól gyűléseiről rendes jegyzőkönyvet vezetett 1847-ig. Ekkor az árpolda alapítókéje 19,400 frt. 33 kr. volt. A bekövetkezett szabadságharc időszaka a pénztár állapotát s kezelését is megzavarta s így történt, hogy a pénztár állapotáról 1862-ig kimutatás nem készit-

tetett. Az ez évben megalakult egyh. közs. bizottmány az árpolda feletti felügyeletet s az ügyek vezetését szintén kezeibe vette.

Jelenleg a róm. kath. szegényházban gondozott 11 szegénynek költségeit a Szent Antal perselyből begyűlt adományokból fedezik. Gondnoka : vitéz Gaál Lajos.

A róm. kath. szegényház. (Petőfi-lér).

ZITA KATHOLIKUS HADIÁRVAHÁZ.

A háború legszánandóbb áldozatai közé tartozó árvák gondozásának eszméjét Mellau Márton, Svetits-intézeti igazgató vetette föl. A nemes gondolatot magukévá tették Gróh Ferenc, prépost-plébános, Csathh Zsigmond, a Kath. Népszövetségi Otthon elnöke és dr. Bernolák Nándor egyetemi tanár, akik egy katolikus hadiárvaház fölállítását határozták el. Megvalósítása érdekében fáradhatatlanul

buzgólkodott Csernus Mihály; így aztán a katolikus társadalomnak a nehéz háborús viszonyok között különösen méltánylandó áldozatkészségéből csakhamar tekintélyes összeg gyűlt össze a nemes célra. A „Zita Katolikus Hadiárvaház“-at fenntartó egyesület 1916 március 12-én alakult meg, alakításában részt vettek a róm. kath. hitközség, a Kath. Népszövetségi Otthon, a Szent Erzsébet Nőegylet és a Szociális Misszió Társulat helybeli szervezete. Kérésére a nemes város törvényhatósági bizottsága Márk Endre polgármesterrel az élen 1916 október 4-én megértő nagylelkűséggel a Péterfia-utca 72. sz. házat (ma Magoss György-tér 7. sz.) tíz évre átengedte a Kath. Hadiárvaház hazafias, emberbaráti céljaira.

A hadiárvaház, melyet legfelsőbb engedéllyel az akkori trónörökös fenséges hitveséről neveztek el, már 1916 november 1-én megnyílt. A Paulai Szt. Vincéről nevezett irgalmas nővérek vezetése mellett 9 árvával kezdte meg munkáját. Ez volt az országnak első hadiárvaháza. Igazgatója Csernus Mihály lett, aki legtöbbet dolgozott az árvák érdekében; mikor a forradalom utáni nehéz időben nagy veszély fenyegette a megnépesedett árvaházat, az ő erélyes munkája mentette meg azt. 1922 novemberében már 19 gondozandó hadiárvát adhatott át Erdődy-Bakacs Ivánnak, aki neki nemcsak az igazgatásban, hanem a lelkes buzgolkodásban is méltó utódja és a kinek sikerült az anyagi helyzet javulásával a növendékek számát 30-ra emelni.

Mikor a tíz esztendő, mely időre a nemes város a házat átengedte, lejárt és még nagyon sok hadiárva várt felneveltetésére, a Zita Kath. Hadiárvaház Egyesület az intézet további fenntartását határozta el, a város pedig újra bizonyítván jó indulatát, a házat továbbra is rendelkezésre bocsátotta.

1929 augusztusában a nevelői és házvezetői teendőket a Paulai Szt. Vincéről nevezett irgalmas nővérektől a Szociális Misszió Társulat beltagjai vették át, akik Keszler Felicitás nővér vezetése mellett nagy hozzáértéssel és önfeláldozással végzik munkájukat.

1922-ig az intézet fönntartási költségeit az egyesületi tagsági díjak, a följánlott adományok, a Szt. Erzsébet

Nőegylet gyermekkórházára tett alapítvány, valamint a Kernhoffer-féle ú. n. vegyes alapítvány kamatai és az árvák nevelési járulékaik fődőzték. Mikor az alapítványi tőkék elértéktelenedtek, Csernus Mihálynak sikerült hosszú tárgyalások után a Népjóléti Miniszteriumtól rendes államsegélyt kieszközölnie a hadiárvak számára. Az intézet jövedelmét most ez az államsegély és a debreceni hívők el nem lankadó áldozatkészsége teszik, amihez városunk máshitű emberbarátainak adományai is járulnak.

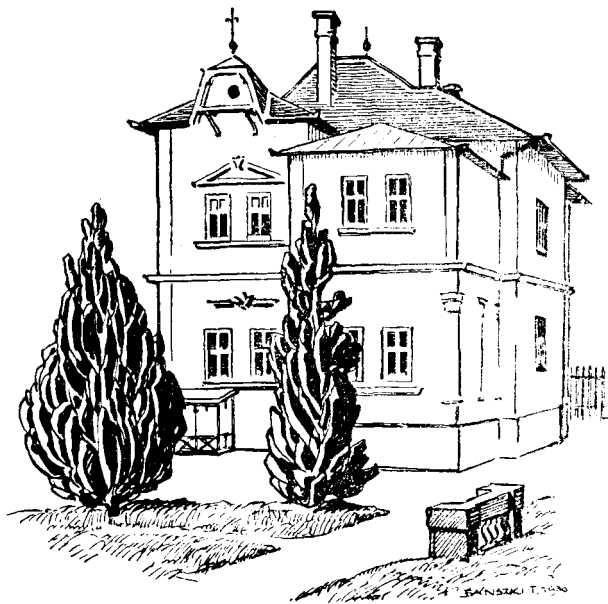
Eddigélé 96 árva gyermeket nevelt föl szerető gondozással a Zita Kath. Hadiárvaház.

SZENT LÁSZLÓ-KOLLÉGIUM.

Mikor 1914-ben megnyílt a debreceni m. kir. Tudományegyetem és kiderült, hogy katolikus hallgatók számára nincsen olyan intézmény, mint az ősi ref. Kollégium internátusa, mely a vidéki szegény egyetemi hallgatókat befogadja és gondozza, dr. Láng Nándor bölcsészeti tanár fölvetette egy kath. főiskolai internátus alapításának gondolatát. Kezdeményezéséhez lelkes segítő társat nyert dr. Bernalák Nándor jogkari professzorban. A róm. kath. egyház vezetői is azonnal megértették egy kath. főiskolai otthon fölállításának szükségességét: gróf Széchenyi Miklós nagyváradi püspök 3.000 koronát adott a megalapításhoz, 1917 aug. 25-én kelt levelével pedig 50.000 korona értékű hadikölcsönkötvényt tett le a váradi egyházmegyei pénztárban azzal, hogy „annak kamataiból két vagy három váradi egyházmegyebeli róm. kath. vallású egyetemi hallgató nyerjen elhelyezést és ellátást a Kollégiumban“. Nemes példáját követték Grócz Béla váradi nagyrépost, ki 1918 febr. 5-én szintén hadikölcsönkötvényben 17.000 koronát adott a Kollégium céljaira, valamint Gróh Ferenc debreceni prépost-plébános, ki 20.000 koronás és Szentkirályi Tivadar egyházközségi főgondnok, ki 2.000 koronás alapítványt tett. A különböző adományok segítségével, amelyeknek sorát Mihalovits Jenő gyógyszerész 500 koronával nyitotta meg, három tanuló szoba

bútorzatát és felszerelését sikerült hamarosan beszerezni, úgy, hogy a kath. főiskolai Kollégium, mely a váradi egyházmegye patronusáról a Szent László-Kollégium nevét kapta, szerény keretek között, egyelőre a Teréziánium helyiségeiben, 1915 szept. 16-án ünnepélyes Veni Sancte-vel, melyen az egyetem tanácsa is képviseltette magát, megnyílt és azonnal hét egyetemi hallgatónak nyújtott meleg otthont és szellemi irányítást.

A Szent László-Kollégium (Simonyi-út 32).

A Teréziánium két, illetőleg három szobájában meghúzódva működött a Kollégium 1915-től 1928 júniusáig; átlag hét-nyolc volt tagjainak száma; az 1917–18 évi nyári pótszemeszterben 12, a harctérről szabadságolt hallgatónak adott ingyen lakást és ellátást. Kezdetben a hallgatók ingyen vagy minimális díjért kaptak a lakáson kívül kosztot is a Teréziánumban, később és most is csak la-

kást, fűtést, világítást és reggelit ad a Kollégium, kosztolni a Mensa Academicára jártak és járnak. Az internátus igazgatói a Teréziánumban annak vezetői Molnár Kálmán, Pálffy Béla, majd dr. Kompassz Árpád voltak. A költségeket részben az egyházközség, részben a debreceni prépost-plébánosok fődözték.

A kezdettől fogva tervezett külön kollégiumi ház építése csak nagykésőre valósulhatott meg, mivel az alapítvány és az e célra gyűjtött és tőkésített adományok az elértéktelenedés következtében elvesztek. Végre, 1928 augusztusában valóra váltotta a tervet dr. Lindenberger János prépost-plébános, az egyetemi ifjúságnak nemeslelkű barátja, amikor az ő és dr. Láng Nándor buzgókodásából a róm. kath. egyházközség a váradi püspökség jóvedelméből 75.000 pengő árán megszerezte a Simonyi-út 32. számú emeletes villát és azt 6.000 pengőt meghaladó összeggel a Kollégium céljaira átalakította. 1928 szeptemberében a Kollégium 14 növendéke már ide vonult be. A Szent László-Kollégium épületében van a prefektus szobáján és a kis házi kápolnán kívül 4 világos, szép tanulószoba, olvasó-gyülekező- meg fürdőszoba, kapus-lakás, parkírozott udvar és nagy kert. Az intézet, mely céljának megfelelően szépen van bútorozva és felszerelve, Huber Ferenc hitoktató-lelkész igazgatása alatt áll. A villa 914 öles telke olyan nagy és fekvése egyetemi és gazdasági akadémiai hallgatók számára annyira előnyös, hogy további, óhajtandó fejlődésére a legszébb lehetőségeket nyújtja.

SZENT LÁSZLÓ-KÖR.

A debreceni Tisza István-Tudományegyetem és a pallagi Gazdasági Akadémia katolikus hallgatói, akik az összhallgatóságának 25, ill. 50 %-át teszik, előkészítő megbeszélések után elhatározták, hogy református kollégáik Bethlen Gábor-Körének példáját követve, szellemi és anyagi jólétük előmozdítása céljából Szent László-Kör neve alatt egyesületbe tömörülnek és a Németh Miklós

bölcsészethallgató (ma jászberényi áll. reálgimnáziumi tanár) elnöklete alatt 1922 március 5-én tartott alakuló közgyűlésen létárgyalván az alapszabálytervezetet, azt jóváhagyás végett fölterjesztették a m. kir. belügyminiszter úrhoz. A kör, amelynek ideiglenes alakulásakor 120 tagja volt, nyilvános működést sokáig nem fejthetett ki, mert az alapszabályok miniszteri jóváhagyása egyre késett és azért az 1923—24. tanévre megválasztott lelkes buzgóságú elnök, Windisch Ferenc joghallgató (ma debreceni kir. ítélőtáblai jegyző) indítványára az 1924 március 20-i közgyűlés kimondotta, hogy a Szent László-Kör nem mint társadalmi, hanem mint egyetemi egyesület akar megalakulni az Egyetemi Tanács felügyelete alatt, és az ily értelemben átdolgozott alapszabályokat az Egyetemi Tanácsnak nyújtotta be jóváhagyásuk kieszközlése céljából. Az Egyetemi Tanács 1924 március 27-én tartott ülésén tárgyalta és elfogadta a kör alapszabályait és azokat május 6-án jóváhagyás végett fölterjesztette a vallás- és közokt. miniszter úrhoz. Mivel azonban az alapszabályok kultuszminiszteri approbálása húzódott (máig sem érkezett le), közben pedig a belügyminiszter a régebben hozzá fölterjesztett alapszabályokat avval küldötte vissza, hogy azok nem felelnek meg a követelményeknek, az 1924—25. tanévre újból megválasztott Windisch Ferenc elnök buzgokodására az 1925 január 25-i közgyűlés a vonatkozó miniszteri rendelet kívánalmainak megfelelően módosította az alapszabályokat és azokat a polgármester útján újból fölterjesztette a m. kir. belügyminiszterhez; mire, post tot discrimina rerum, 1925 május 25-én a belügyminiszter jóváhagyta az alapszabályokat. Ezzel a Debreceni egyetemi és főiskolai kath. hallgatók Szent László-Köre végre az elismert egyesületek sorába került.

A Szent László-Kör célja egyrészt a tagok tanulmányainak és önképzésének előmozdítása, valamint szegény tagjainak anyagi támogatása, másrészt a nemzeti szellemnek, valamint a katolikus vallásérkölcének ápolása. E cél elérésére helyiségében (régebben a Kath. Otthonban, most a Szent László-Kollégiumban) minden karbeli studiumra vonatkozó tankönyvekből könyvtárt szervezett, amelynek most már szép számú kötetit kölcsön adja

tagjainak, akiknek önképzését fölolvadásokkal és tanulmányi vitákkal is szolgálja. Két ízben irodalmi és szociális kérdések megoldására pályázatot hirdetett a Kör és a kiváló pályamunkákat a Kör barátjainak e célra tett adományaiból szép díjakkal tüntette ki. A Kör könyvtára szerény anyagi erejéhez mérten járat néhány jó lapot és folyóiratot. Kiváló fővárosi és helybeli előadók megzeneművészek közreműködésével évente nyilvános kultúrdélutánokat rendezett; azonkívül rendezett — több ízben Palagon is — tagjainak szórakoztatására, a baráti érintkezés előmozdítására ismerkedő társas összejöveteleket, teaestélyeket és farsang idején táncestélyt. A nyilvános előadások és táncestélyek jövedelmeit tankönyvtára gyarapítására és szegény és érdemes tagjainak segélyezésére fordítja. A katolikus valláserkölcspólya érdekében évenként többször gyűjti össze tagjait konferencia-beszédekre, melyeket áldozatos lelkeséggel Kovács Sándor káplán szokott mondani, de szívesek voltak már mások is (Dr. Lukáts József piarista házfőnök-igazgató, P. Olasz S. J., Rasovszky Kálmán piarista tanár) ily nemes módon foglalozni főiskolai ifjúságunkkal. Karácsonykor és húsvétkor a Kör tagjai egyre nagyobb számban járulnak a közös szent áldozáshoz.

A rendes és pártoló tagok díjaiból, valamint a Kör barátainak adományaiból a Szent László-Kör rendszeresen segélyezi a szegény és jó előmenetelű hallgatókat kölcsönök, segélyek nyújtásával és vizsgálati díjak megfizetésével. Hogy ezt eléggé szép mértékben teheti, első sorban dr. Lindenberger János ap. kormányzó, prépost-olébános valóban önfeláldozó áldozatkészségének köszönhető, aki a kör főnállása óta minden évben tekintélyes összeget juttat a Szent László-Kör tagjainak segélyezésére és a tankönyvtár kiépítésére.

A Szent László-Kör nemcsak a helybeli főiskolai egyesületekkel ápolja a barátságos érintkezést, hanem belekapcsolódott a főiskolai diákság országos szervezetébe is; az Országos Magyar Katolikus Főiskolai Diákszövetség ülésein több ízben képviseltette magát, résztvett a Szent Imre-Kör és a Foederatio Emericana vándorgyűlésein, a Pax Romana konferenciáin, mely utóbbinak bolognai

kongresszusán, 1925 nyarán Windisch Ferenc elnök képviselte a kört.

Windisch Ferenc eredményekben gazdag elnökösködése után 1925—26-ban Kristóf Gyula joghallgató, a rá következő tanévben Gassner Lajos orvostanhallgató vezették nagy buzgósággal a kört; az 1927—28. tanévben Zsirus János orvostanhallgató választott elnökké, akit lendületes munkája elismerésül a tagok egyhangú bizalma a következő évben is a kör élére állított.

A Szent László-Kör állandó fővédnöke: dr. Lindemberger János ap. kormányzó, prépost-plébános; tb., ill. tanárelnökei: dr. Láng Nándor egyetemi tanár és dr. Ruffy Varga Kálmán gazdasági akadémiai igazgató, a felsőház tagja. Jelenlegi vezetősége: elnök: Olejár Mihály jogszigorló; alelnökök: Bencsik József orvostanhallgató és Kristóf András gazdasági akadémiai hallgató; főtitkár: Liska József joghallgató; főjegyző-könyvtáros: Nagy László bölcsészethallgató; főpénztáros: Dobó Kálmán orvostanhallgató, akiket munkájukban a tisztikar többi tagja és 14 tagú választmány támogat. A Kör tagjainak száma megközelíti a 300-at.

SZENT LÁSZLÓ-DALEGYLET.

Alapításának éve 1899. A debreceni katolikusok feledhetetlen emlékü lelkipásztorának, dr. Wolafka Nándor c. püspök, prépost-plébános nevéhez fűződik a dalegyletnek a megalapítása. Az ő minden szépért, művészetért rajongó, dalkedvelő lelke érezte meg, hogy a debreceni róm. kath. hitközség nem nélkülözhet egy állandó férfikórust. Így érlelődött meg benne az a gondolat, hogy az egyházmegye védőszentjének tiszteletére hívei körében dalegyletet alapítson. 1899. évi december 26-ra összehívta az alakuló közgyűlést, amelyen impozáns számban jelent meg Debrecen katolikus társadalma és kimondotta a dalegylet megalakulását. Elkészítették az alapszabályokat, ideiglenes tisztikart is választottak. Védnök: dr. Wolafka Nándor, id. elnök: Beregi Nagy Sándor ügyvéd, id. alel-

nők: dr. Dereassy István, karnagy pedig Kökert Gusztáv lett. Az alakulás után nyomban megkezdődött a tagok gyűjtése, a hangpróbák után megtörténtek a beosztások és ezzel kezdetét vette a rendes próbák tartása a római katolikus fiúiskola egyik földszinti termében. Még ez év húsvétján, a szertartások alatt énekelt is a dalegylet, úgyszintén ünnepélyes misével ülte meg védőszentjének ünnepét. Ugyanez év őszén nyilvános hangverseny keretében be is mutatkozott a nagyközönségnek, melynek tetszését szépen kidolgozott énekszámáival teljes mértékben megnyerte. A szorgos tanulás, a próbák meghozták a várt eredményt, a dalegylet pár év alatt méltó társa lett városunk több évtizedes testvér dalegyleteinek. Sokan kellemesen emlékezhetnek vissza évenként többször tartott hangversenyeire, nyári mulatságaira, melyeknek hangulatát biztosította a dalegylet kitűnő rendező gárdája. Meg kell említenünk, hogy éveken keresztül a Szent László-dalegylet volt az egyetlen társadalmi egyesület a kath. hitközség kebelében, így érthető, hogy a korábbi években évente több hangversenyt, társas összejövetelt rendezett, mint most.

A folytonos fejlődést megakasztotta a világháború, mely egyszerre megbénította a dalegylet életét. A tagok legnagyobb része bevonult katonának. Azért mégis megmutatták a debreceni katolikusok, hogy a fegyverek között sem szünetelnek a műzsák. Az akkor már fennállott Kath. Otthon kebelében alkalmi énekkart alakított az Otthon akkori fáradhatatlan igazgatója, Csernus Mihály. Csakhamar közkedvelt lett városunkban a kis énekkar. Tagjai mindig változtak, mivel folyton tartott a behívás, de közben jött az utánpótlás. A forradalom után sikerült a Szent László-Dalegyletet ismét talpra állítani, megindult — ha nehézségekkel is — a rendszeres dalegyleti élet. Azóta külső erők nem zavarják a dalegyletet nyugodt fejlődésében, kiváló karnagyok, megértő lelkes vezetők és hasonlóképpen lelkes tagok nem remélt magas fokra emelték dalegyletünket.

Fentebb megemlékeztünk az első elnökről. Beregi Nagy Sándor ügyvéd rövid pár év múlva lemondott, a dalegylet érdemei elismeréséül örökös díszelnökévé választotta. Helyét az elnöki székből Motesiczky Hugó, Máv.

titkár foglalta el. Mikor Motesiczky Budapestre távozott, a dalegylet közgyűlése egyhangú lelkesedéssel Csath Sándor dr. debreceni ügyvédet választotta meg elnökévé, ki ezt a tisztségét mindaddig viselte, míg ellenségeink bombamerénylete 1914 február hó 23-án ki nem oltotta nemes életét. Utána Sinka Gyula városi leltárbiztos következett az elnöki tisztségben, aki ezt 1920 júliusáig viselte: ekkor a tisztújító közgyűlés Csernus Mihály nemzetgyűlési képviselőt választotta meg elnökévé, kit endrődi plébánossá való kinevezése után a dalegylet hálája jeléül díszelnökévé választott meg. Az 1923 április havában tartott közgyűlés az elnöki tisztséget Mellau Márton pápai kamarás, tanítónőképzőintézeti igazgatóval töltötte be, aki a tagok lelkes támogatása mellett munkálkodik az egylet fejlesztésén. Alatta jutott a dalegylet díszes zászlóhoz, melyet gyönyörű ünnep keretében szentelt fel Csernus Mihály díszelnök, apát-plébános 1927 május hó 15-én. Zászlóanyja özv. Májerszky Mihályné volt, kinek gondos felügyelete alatt készült a szép selyem zászló; rajta Szent László képét dalegyletünk buzgó tagja, vitéz Soltész Gyuláné festette.

A dalegylet magában nem sokat ér, ha nincs rátermett, megfelelő karnagya. A megalakuláskor Kökert Gusztáv városi hivatalnok, kiváló zenész és énekes vállalta ezt a tisztséget, azonban csakhamar lemondott és akkor a dalegylet Kovács Károly róm. kath. tanítót választotta karnagyává, ki fiatalos hévvel és nagy tudással töltötte be ezt a tisztséget majdnem két évtizeden át, 1920-ig. A dalegylet sok-sok babéros hangversenyének sikere az ő nevéhez fűződik. Mikor távozott, a dalegylet hálás elismerése jeléül örökös tb. karnagyává választotta. Utána a karnagyi állást Révfy Károly róm. kath. kántor, a kiváló zeneszerző foglalta el, aki alatt szintén sok szép sikert aratott a dalegylet. Feledhetetlen emlékű az az ünnepség, melyet a város közönsége akkor rendezett, mikor a megszállás alól felszabadulván, Magyarország Kormányzója meglátogatta. A főtéren felállított tábori oltárnál tartott szent mise alatt a Szent László-dalegylet férfi és vegyes kara énekelt egyházi énekeket, délután pedig a Csokonai-színházban tartott díszhangversenyen szerepelt fényes sikerrel. Mikor Révfy 1922 januárjában eltávozott Debrecenből, helyét Kollwentz

Rezső állami reáliskolai tanár foglalta el, aki azóta páratlan lelkesedéssel és szakavatottsággal olyan művészi fokra emelte a dalegylet tudását, hogy az utóbbi három év alatt nehéz oratoriumokat is előadott, ami vidéki magyar városokban a legnagyobb ritkaságok közé tartozik. Fényes sikert aratott a dalegylet Kollwenz Rezső vezetése alatt 1926 október 3-án, amikor a Hajdúböszörményben tartott kerületi dalosversenyen a műdal csoportban a férfi kórus az I. c., a vegyes kar pedig az I. díjat nyerte meg. 1927-ben a szegedi országos dalosversenyen a férfi és a vegyes kar a III. díjat, ugyanazon év július 3-án pedig a Nyíregyházán tartott kerületi dalosversenyen mind a férfi kar, mind a vegyes kar az I. díjat nyerték el. A férfi kar díja Szabolcs vármegye közönségének adománya: arany díszítésű, remek művű üvegcancsó volt.

A következő év is fényes sikert hozott a Szent László-dalárdának, amikor 1928 virágvasárnapján bemutatta Haydn: Krisztus hét szava a kereszten c. oratoriumát. A szólókat is egy kivételével a dalegylet tagjai adták. A szoprán szólót Hoór Tempis Erzsébet énekművésznő, az altot Sarkadyné Parentézi Gabriella, a tenort Kiss Béla, a basszust Takácsy Dénes — utóbbi három dalegyleti tag — énekelték. A zenekari kíséretet a debreceni MÁV. filharmonikusok látták el. 1929 április 7-én Haydntól a Teremtés-oratoriumot adták elő a MÁV. filharmonikusokkal. Ezuttal fővárosi és helybeli művészek énekelték a szólókat, ú. m. T. Timár Ila művésznő a szopránt, Laurisin Lajos a tenort és Losonczy György a basszust. 1930 április hó 13-án, virágvasárnapján pedig Beethoven: Krisztus az olajfák hegyén c. oratoriumot mutatták be. Ennek a hatalmas teljesítménynek a sikere mind Kollwenz Rezső karnagynak az érdeme, aki a dalegyletet magas művészi színvonalra emelte. Meg kell még említeni, hogy a kórus évente több misét énekel a templomban és hogy a nagyheti szertartások alatt a liturgikus énekekkel emeli a hívek áhítatát. Amellett állandóan és sűrűn szerepel kultúrdélutánokon, ünnepi és közjótékonyági előadásokon.

A dalegylet tagjainak száma 70, akik közül 35 a nőikar tagjainak száma és ugyanannyi a férfi karé. A dalegylet jelenlegi tisztikara: védnök dr Lindenberger Já-

nos, ap. kormányzó. Elnök: Mellau Márton. Alelnökök: Ferenczy Viktorné, dr. Ruzska István és Than Gyula. Titkár: Sümeghy József. Pénztáros: Kovács Mihály. Ellenőr: Vecsey István. Gazda: Kostya Géza. Kottatárosok: Farkas Andor és Bodó Lajos. Választmányi tagjainak száma 16.

A Szent László-dalegylet büszkén tekinthet vissza 30 éves működésére, lelkes és művészi munkájával eredményesen töltötte be nemes hivatását.

SZENT ERZSÉBET-NŐEGYLET.

(1903).

Ez az egyesület is alapítását Wolafka Nándor dr. c. püspöknek köszönheti, aki a keresztény irgalmasság eszményi példaképét, árpádházi Szent Erzsébetet választotta az egyesület védszentjéül.

Az egyesületnek alapításakor kitűzött célja, hogy a szegényeket, betegeket gondozza, elsősorban a középosztály önhibáján kívül szegénységbe jutott tagjait támogassa. Ezenkívül tagjai s a nagyközönség számára kulturális előadásokat, hangversenyeket szokott rendezni, továbbá jótékonycélú karácsonyi vásárt, teadélutánokat, sőt boldogabb időkben bált is. Jövedelméből évente száznál több tanulót taneszközökkel látott el, felruházott, s ezenkívül állandóan 30—40 házi szegényt és beteget gondozott. A háború előtt szép összeget (30,000 koronát) gyűjtött össze, melyet Than Gyula főtitkár indítványára gyermekkórház létesítésére szánt; ez a pénz azonban, hadikölcsönökre helyezettvén, elveszett.

A háború után változtatott programján, amennyiben az anyagilag lerombolt középosztály felsegélyezését határozta el. E célból a segítség legjobb módját, munkaalkalmak teremtését választotta; különféle háziipari: játék-, kalap-, selyemfestés-tanfolyamokat rendezett, hogy tisztviselő családok nőtagjai tisztességes mellékkeresethez jussanak. Ily módon egy ideig szép eredményt ért el. Most az egye-

sület a változott körülmények folytán jótékonykodását két-féle területen gyakorolja: egyrészt a Zita-hadiárвахáz árvaít, másrészt az iskolák szegény és érdemes tanulóit segíyezi.

Fönnállásának 25 éves jubileumán, 1928 november 27-én délelött kegyeletes emlékezéssel áldozott alapítója emlékének, délután pedig a Szent László-dalegylet közreműködésével jótékonycélú ünnepi előadást rendezett, melynek kiemelkedő részét tették a Szent Erzsébet életéből bemutatott élőképek.

A Szent Erzsébet-nőegylet áldásos munkáját irányító elnöki tisztet alapításától mostanig Bernáth Elemérné, gróf Bethlen Sarolta, Váradí Szabó Jánosné, Irinyi Istvánné, Rottler Béláné és Csanak Józsefné viselték. Az 1929-i közgyűlésből választott jelenlegi vezetősége: elnök: özv. Májerszky Mihályné; társelnök: özv. Zoltán Ödönné; al-elnökök: Fábíán Lajosné, Kazinczy Gáborné, Kovássy Kálmánné és Szücs Gézáné. Ügyvezető igazgató: dr. Lukáts József; örökös tb. főtitkár: Than Gyula; titkár: Sümeghy József; jegyző: Kovács Mária; pénztáros: dr. Orosz Jenő; ellenőr: Horváth Antalné; ügyész: dr. Ruzska István. A választmányi tagok száma 80, a rendes tagoké 251.

KATHOLIKUS OTTHON.

Már Wolafka Nándor, Debrecen nagynevű lelkipásztora foglalkozott a katolikus társadalmi élet föllendítése érdekében katolikus Társaskör alapításának gondolatával, de terve kivitelét megakadályozta korai halála. Mikor városunkban 1910-ben megalakult a kath. népszövetségi szervezet, följúult a kath. Társaskör szervezésének terve, mert a tanácskozásokhoz, összejövetelekhez megfelelő helyiség hiányzott. Mindamellert csak 1913 októberében valósult meg a Katolikus Otthon gondolata.

Első helyisége a Szent Anna-utca 20. számú, ú. n. Wolafka-házban volt, ahonnan 1914-ben átköltözött a Batthyány-utca 9. számú házba, majd 1916 májusában a Piac-utca 68. számú Killer-ház első emeleti tágas helyiségeit

bérelte ki. Itt fejtette ki a háború, forradalom és idegen megszállás, valamint a nemzeti megújulás éveiben nagyszabású tevékenységét. Innét költözött át 1928 november 1-én a Kandia-utca 17. szám alatt levő házba: saját otthonába.

A Kath. Otthon célja, hogy kath. társadalmi életet teremtsen, nemes célok érdekében fogja össze tagjait, azoknak munka után szórakozást, szellemi élvezeteket nyújtson és bennök a kath. öntudatot mélyítse. Ezt a célt szolgálja szép könyvtára is, lapokkal és folyóiratokkal bőven ellátott olvasóterme, rádiója, másrészt előadás-sorozatai, kultúrdélutánjai, melyek kiváló helyi meg fővárosi előadók és művészek szerepeltetése folytán rendkívül népszerűekké és látogatottakká lettek. A Kath. Otthon otthon abban az értelemben is, hogy a katolikus egyesületeknek és intézményeknek készségesen bocsátja rendelkezésére helyiségeit tanácskozásaik, dalköri próbák stb. számára. A keresztény és nemzeti eszme mindenkor meleg istápolásra talált benne, amiért sok támadást is kellett kiállania; ezért vette el a forradalom idején helyiségeit erőszakkal az egyik szakszervezet.

A Kath. Otthon üdvös munkája eredményeit és tekinthetőségét nagy részben vezetői buzgó működésének köszöni. Első elnöke Csath Zsigmond posta és távírda főfelügyelő volt, ki magas kora ellenére fiatalos lelkesedéssel dolgozott egyesületünk élén 1918-ig, és utódjának megerősödött egyesületet adott át. Ez az utód dr. Lindenberger János prépost-plébános volt, akit az Otthon 1918 őszén választott meg elnökének és aki azóta cselekvő szeretettel vezeti az Otthont és nagy áldozatkészségével bizonyítja, hogy milyen nagyra értékeli annak működését. Alelnökök voltak Janovics Miklós Máv. állomásfőnök, 1920-tól Wilhelms Emil a Nemzeti Bank ny. főnöke, 1928 óta a fáradhatatlan dr. Wattay József, kir. főügyész-helyettes. Az otthon igazgatójának döntő fontosságú tisztét a megalakuláskor Kresznerits Gy. Ferenc, a kath. népszövetségi szervezet helyi igazgatója vállalta, aki tettekre kész akarásával ugartörő munkát végzett. Mikor a világháború 1914 júniusában elszólitotta, fölváltva Mellau Márton, Csernus Mihály, Ambrus Tibor, Kompass Gy. Árpád, E. Bakacs Iván, Stepper Károly, Sümeghy

József helyettesítették és tartották fenn a háború nehéz éveiben sok gonddal az Otthont. Lüketű életet hozott oda Csernus Mihály lelkész, aki agilitásával megsokszorozta a tagok számát és népszerűvé tette az Otthont. Mikor Csernus 1922-ben endrői plébános lett, a közgyűlés Mellau Márton tanítónőképző intézeti igazgatót választotta meg az Otthon igazgatójává, amelyet öt éven át vezetett és a nehéz gazdasági viszonyok között is fejleszteni tudott. Örökét átvette 1927-ben dr. Orosz Jenő; az ő egy évi buzgó igazgatása után a közgyűlés 1928-ban Kummergruber Emil kegyesrendi reálgimnáziumi tanárra ruházta át ezt a nagyfontosságú tisztséget. Az új igazgató nagy ambícióval fogott hozzá az Otthon fejlesztéséhez és e téren már is szép sikereket ért el. Az ő érdeme, egyúttal gondja, hogy az Otthonnak végleges otthont szerzett, amennyiben sikerült neki e célra megvételni a Kandiatca 17. számú házat, ahova az egyesület a legszükségesebb átalakítások után 1928 őszén hurcolkodott be és amelynek szép fásított udvarában kettős tekepálya áll a tagok rendelkezésére. Az új ház ünnepélyes megáldásakor, 1929 júniusában Lukáts József dr. piarista igazgató lelkes avató beszéde mellett leleplezték dr. Lindenberger János elnök és Kummergruber Emil igazgató arcképeit, melyeket a tagok hálájuk jeléül ifj. Kovács János helybeli festővel megfestettek. A fáradhatatlan igazgatóra még egy megoldandó nagy feladat vár, hogy a Kör kényelmes szobái mellé nagy előadói termet építhessen, amelyre égető szükség van.

A Kath. Otthon keretében működik a „Szeretet Asztaltársaság“, amelynek tagjai perselyük gyűjtéséből telente szegény gyermekeket és elaggott, keresetnélküli iparosokat szoktak meleg ruhával ellátni és élelmi szerekkel segíteni.

A Kath. Otthon tisztikara. Elnök: dr. Lindenberger János apost. kormányzó; társelnök: dr. Láng Nándor egyetemi tanár. Alelnökök: dr. Wattay József főügyész-helyettes, dr. Székely Ferenc Máv. titkár, állomásfőnök. Ügyvezető igazgató: Kummergruber Emil k. r. tanár. I. titkár: Jesch Mátyás; II. titkár és ügyv. ig. helyettes: Dull Gyula. Ügyész: dr. Kovács Béla. Pénztáros: Alber Pál.

Könyvtáros: Kovács Mihály. Segédkönyvtárosok: Oberczian József, Szembrátovics Szilárd. Ellenőr: Scheppel Béla. Gondnok: Govor György. Számvizsgáló bizottság: Mátrai Imre, Aberle Rajmund, dr. Tóth Emil, Székely Adorján. A kultúrbizottság elnöke: Sümeghy József. A p. ü. bizottság elnöke: dr. Böszörményi Béla. A vigalmi bizottság elnöke: dr. Wattay József. A választmány 70 tagból áll, a rendes tagok száma közel jár a 900-hoz.

SZOCIÁLIS MISSZIÓTÁRSULAT DEBRECENI SZERVEZETE.

Alakult 1918-ban az országos központ irányítása mellett Szent-Királyi Tivadarné úrnő elnöklete alatt s Mellau Márton pápai kamarás közreműködésével.

Célja: a komoly munkára kész keresztény nőket vallás-erkölcsi alapon szociális gondolkodásra, érzésre, munkára nevelni.

Eddigi munkateljesítménye 3 főcsoportja a következő:

A.) *Missziómunka az egyház szolgálatában*: 1. Első áldozók megvendégelése (472 gyermek). 2. Iparostanoncok megvendégelése (648 tanonc). 3. Egyházi ruhák készítése és javítása (583 drb). 4. Zarándoklatok rendezése (3 ízben). 5. Lelkigyakorlatok rendezése (9 esetben). 6. A fogházban egy oltár felállításával kápolna berendezése.

B.) *Háborús munka*: 1. Hadi árvák elhelyezése (22 esetben). 2. Hadi segélyek körüli panaszok elintézése (6 esetben). 3. Sebesült katonák kórházba utalása (7 esetben). 4. Hadi özvegyek járandóságának kieszközlése (8 esetben).

C.) *Nemzetmentő és nevelő munka*: 1. Segélyezés pénzben, természetbeniekben, tanszerekben (860 esetben). 2. Iskolai kedvezmények kieszközlése (25 esetben). 3. Kórházi és szanatóriumi elhelyezés (42 esetben). 4. Lakásügyi bajok elrendezése (26 esetben). 5. Iparügyek, házassági ügyek, nő- és gyermektartási ügyek (59 esetben). 6. Gyermekvédelmi-, menhely-ügyek (162 esetben). 7. Állás közvetítés (128 esetben). 8. Környezettanulmány (szegényeket otthonukban felkeresni, 893 esetben). 9. Csecsemő-

kelengye (vándorkosár) kölcsönzés, (639 esetben). 10. Kisebbségi eljárások, tanácsok, kérvényezések (457 esetben). 11. Szabás, varrás (szegény isk. gyermekek részére készült 874 drb. ruha). 12. Fogházmisszió (a rabok testi, lelki gondozása, a kiszabadultaknak munkaalkalom szerzése és a fogházban a nők kézimunkára tanítása). 13. Különböző tanfolyamok és ünnepélyek rendezése (36 esetben). 14. Nyaraltatási és tej akció (gyermekek részére 57 esetben). 15. Karácsonyi segély akció (a segélyezettek száma 3044). 16. Szeretet-ozsonnák és reggelik rendezése (340). 17. Betegeknél és gyermekeknek ebéd és vacsora (1465).

A S. M. jelenlegi vezetősége: Egyházi tanácsadó: dr. Lindenberger János ap. kormányzó; helyettese: dr. Rózsa Jenő s. lelkész. Elnök: Szent-Királyi Tivadarné, kormányfőtanácsos özvegye. Ügyvezető elnök: Vitéz Berényi Istvánné, ezredes neje. Alelnökök: Dorn Frigyesné, R.T.-i igazgató neje, Málnási Edéné, p.-t. főellenőr neje. Titkár: Baumann Lujza áll. óvónő; helyettese: Markovszky Vilma tisztviselő. Jegyző: Szabó Jenőné, kereskedő neje. Pénztáros: Mátrai Imre takarékpénztári főtisztviselő. Jelenlegi taglétszám: 220.

DEBRECENI ÁRPÁDHÁZI BOLDOG MARGIT LEÁNYKLUB.

Nehéz időben, 1918 február 17-én hívta életre a Szociális Misszió Társulat debreceni szervezetének ifjúsági csoportját, a Kath. Leányklubot özv. Szent-Királyi Tivadarné és Mellau Márton igazgató, aki a klub első lelki vezetője volt. A klub célja, hogy a katolikus úri leányokat kath. szellemben szociális munkára nevelje s a dolgozó, küzködő leányokat munkájukban támogassa. A megalakulás óta, 12 éve a legnagyobb kitartással fáradozik azon, hogy minden egyes tagjából kialakítsa az öntudatos, mélyen vallásos, katolikus leány típusát, aki nem halad el közönyösen a nyomor mellett, hanem tőle telhetőleg segít a szenvedőn és elhagyottan. A klubleányok rendszeres, szép munkát végeztek és végeznek szociális

téren : fogház- és kórházmisszió, szegény beteg gyermekek látogatása és gondozása, karácsonyi segélyakciók rendezése által. A klub azonkívül szorgalmasan gondozza tagjai ismereteinek gazdagítását hétről-hétre tartott ismeretterjesztő előadások rendezésével ; 1925-ben pedig megnyitotta Lilla-füreden a most már olyan áldásosan működő országos leánynyaraltatást.

A klub jelenlegi tisztikara : Lelkivezető : dr. Lindenberger János ap. kormányzó, helyettese : dr. Rózsa Jenő. Fővédnök : özv. Szent-Királyi Tivadarné. Ifjúsági elnök : Papler Irma. Vezető : Veress Ivánka. Alelnök : Soós Matild. Titkár : Kovács Rozel. Jegyző : Fidmig Ilona. Pénztáros : Fazekas Piroska. Tagok száma : 60.

Katholikus Legényegylet.

1926-ban alakult 50 taggal. Ugyanazon szabályok szerint dolgozik, mint a Kolping-rendszerű legényegyletek szerte az országban ; célja az iparos- és kereskedőifjak tömörítése, kulturális és lelki gondozása, hogy munkaszerető, józan, vallásos életű, becsületes hazafiakká nevelje őket. Mivel Debrecenben kezdő éveit éli, meglehetősen sok nehézséggel küzd ; örvendetes és biztató jelenség azonban, hogy sem a tagok, sem a vezetők kitarása nem lankad. Igazgatója dr. Bencze Mátyás káplán.

Katholikus cserkészcsapatok.

171. sz. „Erdősi Imre“-cserkészcsapat. A piarista reálgimnázium tanulóiból alakult 1921-ben. Tagjainak száma 81. Parancsnoka Kuntár József, piarista reálgimnáziumi tanár.

969. sz. „gróf Csáky Imre bíboros“-cserkészcsapat. Alakult 1928-ban. Egy raj kath. vallású kereskedő- és iparostanonc ifjakkból, egy raj a róm. kath. polg. fiúiskola növendékeiből áll. Tagjainak száma 50. Parancsnoka Huber Ferenc hitoktató lelkész.

962. sz. „Szent Vince“-cserkészcsapat. A róm. kath. Zita-hadiárvház növendékeiből alakult 1925-ben. Tagjainak száma 35. Parancsnoka Darabos Balázs százados.

Hitbuzgalmi szervezetek.

Mária Társulat. A debreceniek nagynevű lelkipásztor, Wolafka Nándor c. püspök alapította 1896-ban Szűz Mária tiszteletének terjesztésére. Tevékenysége körébe tartozik a templom rendbentartása és díszítése, a templomfölszerelés gondozása, az egyházi ének fejlesztése. Évről-évre megszervezi az őszi máriapócsi gyalogzarándoklatot, amelyben rendszeren többszázan vesznek részt. Taglétszám 144. Vezetője dr. Rózsa Jenő lelkész.

Szent Ferenc III. rendje. 1905-ben alakult. Tagjait a Szent Ferenc szellemében való életre neveli, azonkívül buzgó karitatív munkát végez a szegények istápolásával és a betegek gondozásával; segíyezi a pogány-missziókat és állandóan fáradozik a kath. sajtótermékek terjesztésén. Tagjainak száma 122. Vezetője Erdődy-Bakacs Iván, lelkész.

Mária kongregációk.

Úrleányok kongregációja. 1910-ben alakult. Tagjai főkép a Svetits-intézet felsőbb osztályos növendékei közül kerülnek ki. Prézese Mellau Márton pápai kamarás.

Urak kongregációja. 1912-ben alakult, mint a budapesti Urak kongregációjának debreceni kolóniája. Ájtatosságait a Teréziánium kápolnájában tartja. Prézese Kovács Sándor káplán.

Úrinők kongregációja. 1913-ban alakult, négy szakosztállyal működik. Ájtatosságait a Svetits-intézet kápolnájában tartja. Munkakörébe tartozik a klinikai betegeknek szentségekkel ellátásáról való gondoskodás. Prézese Mellau Márton pápai kamarás.

Férfiak kongregációja. 1928-ban alakult. Iparosokat, kiskereskedőket tömörít a bold. Szűz buzgó tiszteletére. Tagjai nagyobbára az Eucharisztikus Férfiligából kerültek ki, mely ugyanabban az évben szűnt meg. Prézese Kovács Sándor káplán.

Középiszkolai ifjak kongregációja. Tagjai főleg a Felsőkereskedelmi fiúiskola növendékei közül valók. Prézese Huber Ferenc hitoktató lelkész.

Az összes elemi és polgári iskolákban buzgón működik *Jézus Szíve Gárdája.*

Debrecenben kifejezetten kath. sajtóorganum a havonta egyszer, legalább két ívnyi terjedelemben megjelenő *Katholikus Figyelő*. Hitbuzgalmi és társadalmi folyóirat, amely egyszersmind egyházközségi tudósító szerepét is betölti. Nagy népszerűségnek örvendő, tekintélyes lap, amelynek országos viszonylatban is jó neve van már. Szerkesztője Kovács Sándor káplán. Szerkesztőség és kiadóhivatal: Debrecen, Szent Anna-utca 21. sz. Előfizetési ára félévre 3 P. 50 f.

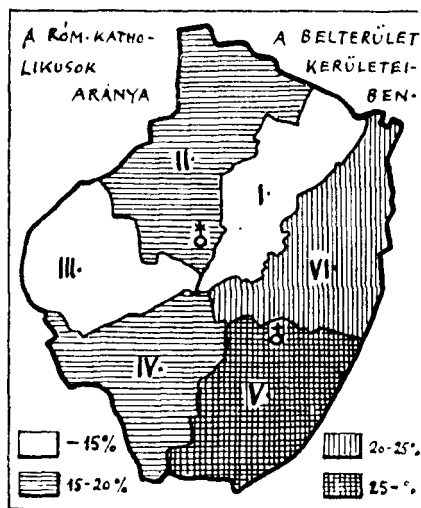

DEBRECEN KATHOLIKUS NÉPESEDÉSE.

Debrecen város lakossága a protestantizmus előtt — néhány görög keleti cselédet nem tekintve — csaknem száz százaléig katolikus volt. Mint már említettük, 1552-től kezdve csak a harmincados volt róm. katolikus és Krisztus Urunk anyaszentegyháza csak másfélszázados száműzetés után térhetett vissza Debrecenbe. Ekkor három katolikus polgára volt a városnak. 1805-ben a 27,563 lakos között 724 a katolikus, ez a szám 1850-ben 2269, 1875-ben 5714-re emelkedik.

A köztudatban — írja Kovács Alajos dr., a m. kir. központi statisztikai hivatal igazgatója — Debrecen ma is mint „Kálvinista Róma” szerepel, azt azonban kevesebben tudják, hogy a város nagy fejlődése és a bevándorlás növekedése következtében az egykor majdnem tisztán református Debrecen lakosságának ma már kétharmad része sem tartozik a református felekezethez. Abszolút számban ma már Budapesten is több a ref. lakosság, mint Debrecenben, relative pedig több tiszántúli város van, amelyben a ref. lakosság nagyobb arányban van képviselve, mint Debrecenben. 1805-ben még a reformátusok 96,6%-át tették Debrecen lakosságának, a róm. és gör. katolikusok együttesen is csak 2,6%-ot képviseltek, az ág. h. ev.-ok pedig 0,7%-ot. A katolikusok aránya fokozatosan növekszik s 1920-ban már 19,2%-ot tesz a róm. kath. és 3,5%-ot a gör. katolikusok aránya. Különösen

nagy a növekedés a gör. katolikusoknál, akiknek száma 1850 óta több mint százszorosra emelkedett. Hasonló arányú szaporodás mutatkozik a zsidóknál. 1850 előtt nincs egyetlen zsidó sem kimutatva. Még 1850-ben is csak 105-en voltak, azóta azonban számuk rohamosan szaporodott, úgy, hogy ma már Debrecen lakosságának majdnem 10 százalékát teszik. Az ág. h. evangélikusok száma már sokkal kevésbé szaporodott.

Évvel szemben a reformátusok és izraeliták százalékos aránya a kerületekben:

	Ref.	Izr.
I.	70—	—10
II.	60—70	10—15
III.	50—60	30—
IV.	—50	30—
V.	50—60	10—15
VI.	60—70	—10

Debrecen vallás szerint való megoszlását, fejlődését az 1880., 1900. és 1920. évi népszámlálás adatai szerint szemléltetjük:

	r. kath.	g. kath.	ref.	ev.	izr.
1880-ban 51,122 lakos közül volt %-ban	13'8	1'4	77'2	1'1	6'1
1900-ban 75,006 " " " "	17'7	2'7	69'7	1'3	8'3
1920-ban 103,186 " " " "	19'2	3'5	65'7	1'4	9'9

Az utolsó népszámlálás szerint 19,855 róm. kath. és 3572 gör. kath., azaz összesen 23,427 kath. lakosa (22'7 százalék) volt városunknak (67,802 ref., 1411 ev., 10,170 izr. és 376 egyéb mellett). Ma a természetes szaporodás,

beköltözés és az 1921 óta történt igen nagy számú repatriálások következtében messze túl van a 25,000-en.

A katolikusok 95·5⁰/₀-a magyar anyanyelvű. Az írni-olvasni tudók száma a róm. katolikusoknál 79⁰/₀, a gör. katolikusoknál 66⁰/₀ (a ref.: 77, ev.: 89, izr.: 86⁰/₀-kal szemben). *Foglalkozás* szerint az 1920-i kath. lakosság így oszlott meg: őstermelő (birtokos, bérlő, munkás, cseléd) 3489; az ipar, kereskedelem, főleg a közlekedés körébe tartozott 9143; tisztviselő és szabad foglalkozású 2346; nyugdíjas, tőkepenzes 1472; véderő 1380; házicseléd 779; napszámos 295; egyéb 951. Az átlagon felül van a róm. katolikusok aránya a közlekedés, közszolgálat, szabad foglalkozásúak, nyugdíjasok és házicselédek csoportjában, legkevesebben vannak a birtokosok és bérlők közt.

A *tudományegyetemen* a katolikusok átlag negyed-részt teszik a hallgatóságnak. Az 1929/30. tanév II. félévében 1307 hallgató közt volt 280 róm. kath. és 37 gör. kath., azaz összesen 317 katolikus (24·2⁰/₀) hallgató (725 ref., 210 izr., 49 ághev., 3 gör. kel. és 3 unit., azaz 75·8⁰/₀ más vallású hallgató mellett).

A *pallagi Gazdasági Akadémiában* a hallgatóság fele katolikus. A folyó 1929/30. tanévben volt ott 129 róm. kath. és 3 gör. katolikus, 126 másvallású hallgatóval szemben. (82 ref., 19 ághev., 2 unit. és 23 izr.)

Az *állami reáliskolában* a folyó tanévben 373 tanuló közt 78 róm. kath., 9 gör. kath. (összesen 87 katolikus tanuló = 23·3⁰/₀); szemben 262 ref., 14 ághev., 7 izr. és 3 unit. másvallású tanulóval.

A róm. kath. *egyházközség statisztikája* szerint a múlt 1929. évben volt a születések száma 432 (ebből fiú 221, leány 211), meghalt 416 (ebből 212 férfi és fiúgyermek, 204 nő). A természetes szaporodás e szerint 16. A valóságban azonban jóval nagyobb, mert a halottak közt sokan vannak olyanok (vidékiek), kik nem tartoztak a debreceni egyházközségbe, de annak anyakönyvébe jegyeztették be, mert az ifteni klinikákon haltak meg.

DEBRECENI APOSTOLI KORMÁNYZÓSÁG.

Szent László király nagyváradi egyházmegyéjét a trianoni megszállás kettéválasztotta, de továbbra is gróf Széchenyi Miklós megyéspüspök s a váradi székeskáptalan vezetése alatt állott. Széchenyi püspök halála után Bielik Imre püspök, majd Mayer Antal apostoli kormányzó került az egyházmegye élére. 1929 júliusában XI. Pius pápa rendelete a román konkordátum következményeképpen jogilag is kettéválasztott egyházmegye csonkamagyar-

országi részét, mint önálló egyházmegyét külön apostoli kormányzóság alá rendelte, melynek élére dr. Lindenberger János eddigi kormányzó helynököt nevezte ki.

A csonkaegyházmegye székhelye Debrecen. Káptalanja Budapesten, a Pázmány Péter-Tudományegyetem templomában tartja konventuális istentiszteleteit.

Az egyházmegyei hivatal vezetősége:

Dr. Lindenberger János, apostoli kormányzó, pápai főpap, Szent Lászlóról nevezett kisprépost, krasznai főesperes, váradi kanonok, debreceni plébános.

Mellau Márton, apostoli kormányzói helynök, pápai kamarás, a debreceni róm. kath. tanítónőképző intézet és a Nagyasszonyunkról nevezett leánylíceum igazgatója. — Dr. Bessenyoői Beóthy György Tibor, Szűz Máriáról nevezett ugrai c. apát, egyházmegyei főtanfelügyelő és irodaigazgató, szentszéki jegyző, alapítványi pénztári ellenőr és revizor. — Hanzély Lajos, egyházmegyei levéltáros, szentszéki aljegyző.

Az egyházmegyei káptalan tagjai: dr. Lányi József, tinnini főlshentelt püspök, lekéri apát, olvasókanonok. — Kollányi Ferenc, jaáki apát, pápai prelátus, éneklő kano-

nok. — Szirmay László Árpád, pápai prelátus, c. apát, őrkanonok. — Brém Lőrinc, pápai prelátus, felsőházi tag, c. prépost, székesegyházi főesperes. — Dr. Lindenberger János, ap. kormányzó, kisprépost, pápai prelátus, krasznai főesperes. — Dr. Ernszt Sándor, pápai prelátus, központi papnöveldei igazgató, országgyűlési képviselő, mesterkanonok. — Dr. Czapik Gyula, c. apát, mesterkanonok. — Takácsy Dénes, karkáplán.

A csonka egyházmegyének Debrecenen kívül négy esperesi kerülete van. A megye területén élő latin szertartású katolikus hívek száma 117.700. A négy esperesi kerületben 32 plébánia működik 52 lelkésszel.

Debreceni róm. kath. plébánia.

A debreceni róm. kath. egyházközség kegyura a Szent Korona uradalmi. *Plébános*: dr. Lindenberger János. — *Lelkészi kar*: Erdődy-Bakacs Iván, szentszéki bíró, a Zita Hadiárvaház igazgatója. — Kovács Sándor, a „Katholikus Figyelő” felelős szerkesztője. — Dr. Bencze Mátyás, a Kath. Legényegylet igazgatója. — Dr. Rózsa Jenő, a Boldog Margit Leányklub igazgatója.

Hitoktató lelkészek: dr. Kompass Árpád, szentszéki bíró, szentszéki ügyvéd, a „Teréziánium” igazgatója. — Huber Ferenc szentszéki tb. bíró, a „Szt. László Kollégium” igazgatója. — Farkas István, a „Teréziánium” prefektusa.

Debrecenben élő nyugdíjas lelkészek: Boross Bertalan ny. ezredes-lelkész. — Sziliczey-Várady Gyula író, ny. plébános.

Tábori lelkészet.

A m. kir. debreceni 6. honvéd-vegyes dandár róm. kath. tábori lelkészete 1920 márc 11-e, vagyis a Nemzeti Hadseregnek Debrecenbe való bevonulása óta áll fenn.

Vezető lelkész: Weszelowszky Gábor, őrnagy-lelkész. — *Beosztott lelkész*: dr. Deák János, százados-lelkész. A tábori lelkészet jelenleg 80 tiszt és 361 altiszt és legény lelki gondozását látja el.

Debreceni róm. kath. egyháztanács.

Megalakult 1862 november 16-án.

Elnök: Dr. Lindenberger János, apost. kormányzó, prelátus-prépost-plébános.

Világi elnök: Dr. Láng Nándor, egyetemi ny. r. tanár.

Ügyész: Dr. Ruzska István, ügyvéd.

Rendes tagok: Bajomi József, ny. Máv. főellenőr. Erdődy Bakacs Iván, lelkész. Bohuss Károly, posta-igazgató, hivatal-főnök. Dr. Bögel József, főorvos. Dr. Derékassy István, főorvos. Ferenczy Viktor, ny. Máv. felügyelő. Vitéz Gaál Károly, egyet. jogkari iroda-főigazgató. V. Gaál Lajos, szegényházi gondnok. Id. Horváth János, földbirt., Husz Lajos, ny. polg. isk. igazgató. Kelemen Ernő, kuriai bíró. Kocsisovszky László, nyomdaigazgató. Kokas Nándor, polgáriskolai igazgató. Kollwentz Rezső, reáliskolai tanár. Dr. Kompass Árpád, hitoktató, Teréziánumi igazgató. Kovách Elemér, ny. postafőfelügyelő. Kövy Lajos, ny. bankigazgató. Dr. Liszt Nándor, főorvos. Dr. Lukáts József, házfőnök, k. r. reálgimn. igazgató. Marx János, magánzó. Mátrai Imre, I. Debreceni Takarékpénztári irodaigazgató. Mellau Márton, apost. kormányzói helynök, igazgató. Nogrády Pál, kovácsmester, Piribauer Ferenc, elemi isk. igazgató. Sággy Lajos, rendőrfőtanácsos-kapitány. Siket Traján, ny. posta főigazgató. Stégmüller Árpád, építész. Sümeghy József, reáliskolai tanár. Székely Adorján, gyógyszerész. Dr. Székely Ferenc, Máv. titkár, állomásfőnök. Than Gyula, főszerkesztő. Varga István, üvegesmester. Dr. Ruffy Varga Kálmán, gazdasági akadémiai igazgató, felsőházi tag. Vidoni János, gyáros. Dr. Walter József, pü. titkár. Dr. Wattay József, főügyész-helyettes. Wilhelms Emil, a Magyar Nemzeti Bank ny. főnöke. Wolfinau József, Máv. felügyelő. Dr. Zalai János főreáliskolai igazgató.

Debreceni róm. kath. iskolaszék.

(Megalakult 1870 január havában).

Elnök: Dr. Lindenberger János, apost. kormányzó, prelátus-prépost-plébános.

Világi elnök: Dr. Zalai János, főreáliskolai igazgató.

Jegyző: Ring Vince, polgári iskolai tanár.

Rendes tagok: a) Hivatalból: Erdődy Bakacs Iván, lelkész. Piribauer Ferenc, elemi isk. igazgató. Szepacher Ferenc, tanító. Zsiray Antónia, tanítónő. b) Debrecen sz. kir. város képviselőjében: Than Gyula, főszerkesztő. Rickl Géza, földbirtokos. c) Választás alapján: Balás Károly, Máv. üzletigazgató. Bohuss Károly, postaigazgató, hivatalfőnök. Ferenczy Viktor, ny. Máv. felügyelő. Husz Lajos, ny. keresk. polg. isk. igazgató. Jesch Mátyás, reáliskolai tanár. Kokas Nándor, polgáriskolai igazgató. Kollwentz Rezső, reáliskolai tanár. Dr. Kompassz Árpád, hitoktató, Teréziánumi igazgató. Különte Géza, tudományegyetemi quaestor. Kurián Gyula, órásmester. Dr. Láng Nándor, egyetemi ny. r. tanár. Dr. Lukáts József, házfőnök, k. r. reálgimn. igazgató. Mátrai Imre, I. Debreceni Takarékpénzt. irodaigazg. Mellau Márton, apost. kormányzói helynök, igazgató. Nógrády Pál, kovácsmester. Dr. Orosz Jenő, banktitkár. Dr. Ruzska István, ügyvéd. Sümeghy József, reáliskolai tanár. Dr. Unger József, kir. járásbíró. Dr. Veverán György, ügyvéd, bankigazgató. Dr. Walter József, pü. titkár. Wilhelms Emil, a M. Nemzeti Bank ny. főnöke. Póttagok: Dr. Bőgel József, főorvos. Vitéz Gaál Károly, egyetemi jogkari irodafőigazgató.

A Szent László-kollégium igazgató-tanácsa.

Elnök: Dr. Lindenberger János, ap. kormányzó. *Al-elnök*: Dr. Láng Nándor, egyetemi ny. r. tanár. *Jegyző*: Huber Ferenc, lelkész, kollégiumi igazgató. *Tagok*: dr. Baranyai Béla, egyetemi ny. r. tanár. Huss Lajos, ny. polg. isk. igazgató. Ferenczy Viktor, ny. Máv. felügyelő, egyházközségi pénztáros. Dr. Lukáts József, k. r. házfőnök, reálgimn. igazgató. Dr. Milleker Rezső, egyetemi ny. r. tanár. Dr. Ruzska István, ügyvéd. Dr. Ruffy Varga Kálmán, gazdasági-akadémiai igazgató, felsőházi tag. Wilhelms Emil, ny. M. Nemzeti bankfőnök.

**A Magyarok Nagyasszonyáról nevezett debreceni római
katholikus leányliceum igazgató-tanácsa.**

Elnök: dr. Lindenberger János, ap. kormányzó. *Elnök-helyettes:* dr. Láng Nándor, az egyházközség világi elnöke, egyetemi ny. r. tanár. *Jegyző:* Mellau Márton, ap. kormányzói helynök, liceumi igazgató. *Rendes tagok:* Besenyői Mária Irén, a Svetits-intézet főnöknője. Duppong Mária Wilhelmine, igazgató-helyettes. Bohuss Károly, postaigazgató. Dr. Bozóky Ferenc, egyetemi ny. r. tanár. Ferenczy Viktor, ny. Máv. felügyelő, egyházközségi pénztáros. Dr. Lukáts József, k. r. házfőnök, reálgimn. igazgató. Dr. Ruzska István, ügyvéd, egyházközségi ügyész. Sümeghy József, tanár. Dr. Szabó Dezső, egyetemi ny. r. tanár. Dr. Veverán György, bankigazgató. Vidoni János, gyáros. Wilhelms Emil, ny. M. Nemzeti bankfőnök és dr. Zalai János, áll. reáliskolai igazgató.

**A kegyestanítórendi róm. kath. Cal. Szt. József-
reálgimnázium intéző-bizottsága.**

Elnök: dr. Lindenberger János, ap. kormányzó. *Elnök-helyettes:* dr. Láng Nándor, egyetemi ny. r. tanár, az egyházközség világi elnöke. *Jegyző:* dr. Lukáts József, k. r. házfőnök, reálgimn. igazgató. *Rendes tagok:* Bán József, reálgimn. igazgató-helyettes. Ferenczy Viktor, ny. Máv. felügyelő, egyházközségi pénztáros. Husz Lajos, ny. polg. isk. igazgató. Kövy Lajos, ny. bankigazgató. Mátrai Imre, takarékpénztári irodaigazgató. Dr. Orosz Jenő, banktitkár. Dr. Ruzska István, ügyvéd, egyházközségi ügyész. Dr. Székely Ferenc, Máv. titkár, állomásfőnök. Wolfinau József, Máv. felügyelő. — A város részéről: dr. Csűrös Ferenc, kultúr tanácsnok és dr. Miszty Károly főügyész.

Z Á R S Z Ó.

Debrecen alakulása, települése, várossá fejlődése gyökereiben katolikus; történetének katolikus vonatkozásai, mint azt a történelmi adatok bizonyítják, szorosan összefüggnek a nemes város kultúrájával.

A mai Debrecen rohamos növekedését még jobban áthatja ez a fölséges kultúrerő. Abban, hogy városunk méltán büszkélkedik 'az iskolák városa' nevével, jelentős része és érdeme van a katolikusnak, mely a mindenemű és fokú virágzó iskolák egész sorát létesítette és tartja fenn önerejéből. 1929-től kezdve a Nagyváradról száműzött Szent László-egyházmegyének Debrecen lett ideiglenes székhelye. A krisztusi szeretet világossága innen árad ki arra az egyházmegyére, mely csonka állapotában is nyolcszáz esztendő kultúráját és nemzeti életerejét hirdeti.

Ez a kultúra összefonódik Debrecen kultúrájával. A reformátusságnak két reprezentatív intézménye, az ősi Kollégium és az Ispotály, katolikus talajban gyökerezik; zárda-iskolából, mint magból nőtt ki amaz, ez pedig katolikus embernek katolikus szellemben tett alapítványából fejlődött. S a jelenből is idézhetünk ilyen tanulságos példákat. Az 1930 május 25-én országra szóló ünnep keretében megnyitott Déri-Múzeum alapítója, Déri Frigyes, katolikus volt; s mikor ez a nagylelkű mecénás gyűjteményét egy magyarországi egyetemi városnak ajánlotta föl, egy Haller István, mint kultuszminiszter, a kálvinista Rómának juttatta ezt a fölmérhetetlen nemzeti kincset. Katolikus lélekből pattant ki az az országos jelentőségű eszme,

hogy Debrecenben filharmoniai zenekar szerveztessék. E kultúra-szerető férfi roppant energiájának köszönhető, hogy a terv és vele a magyar zeneművelés egészséges decentralizációja megvalósult.

A katolikus társadalom szervesen kapcsolódik a városi közművelődés életéhez. A keresztény-nemzeti gondolat tevékeny és áldozatos szolgálatában mindenütt az első sorban, derekasan kiveszi részét; országgyűlési és törvényhatósági választásokon mindenkor bizonyosságot tesz a keresztény-nemzeti hitvallás mellett. A katolikus polgárság nemcsak társadalmi és politikai tekintetben állja meg, válságos körülmények között is megbízhatóan, helyét, hanem a hitélet terén is. Ennek kimélyülése, különösen az utolsó négy évtized folyamán, olyan örvendetes fejlődést mutat, amely Debrecen katolikus egyházi előrehaladásának legjelentősebb biztosítója. Debrecen katolikusai oly tömegekben látogatják a Szent Anna-utcai templomot, hogy vasárnap és ünnepnapokon — bár a főoltárnál és a mellékoltároknál kora reggeltől délig szakadatlanul mondanak miséket — alig lehet lebonyolítani a hívők lelki szükségleteit. Egyetlen templomunk nem tudja őket befogadni, úgy, hogy a második templom építése égető, elodázhatatlan szükségé vált.

A katolikus Debrecen ma is szeretettel és testvéri egyetértéssel szolgálja a 'kálvinista Róma' kultúráját; békeken és becsületesen kapcsolódik bele abba a nemzetfenntartó munkába, mely mindannyiunk közös céljáért harcol, — Szent István integer Magyarországaért.

FORRÁSMŰVEK.

- Balogh Ferenc*: A debreceni ref. kollégium története. Debrecen, 1904.
- Budai Ézsaiás*: Magyarország históriája. Debrecen, 1814.
- Bunyitay Vince*: Schematismus historicus venerabilis Cleri Dioecesis Magno-Varadinensis Latinorum. Nagyvárad, 1896.
- " " A váradi püspökség története. 3 köt. Nagyvárad, 1883—4.
- " " A hitújítás történetéből. „Századok.” 1887.
- Chilkó László*: A debreceni r. kath. egyház vázlatos története. Debr., 1887.
- Gróf Csáky-családi levéltár*. M. Nemzeti Múzeum. Budapest.
- Cserhalmy József*: A kegyes-tanítórendiek debreczeni társháza- és gymnasiumának története. 1719—1896. Debreczeni piarista algimnázium Ertesítője. 1896.
- Farkas Seraphinus*: O. F. M. Scriptorum Ord. Min. S. P. Francisci Provinciae Hungariae Reformatae, nunc S. Mariae. 1879.
- Fridrich Urbanus*: Historia seu compendiosa descriptio Provinciae Hungariae Ordinis Minorum S. P. Francisci strictioris observantiae, militantis sub gloriosissimo titulo Sanctissimi Salvatoris. Kassa 1759.
- Gánóczy Antonius*: Episcopi Varadinenses fide diplomatica concinnati. Viennae. 1776.
- Herpay Gábor*: Visszapillantás a debreceni róm. kath. egyház 200 éves történetére. Debreceni Képes Kalendárium. 1917. 52—60.
- " " A debreceni református ispotály története 1529—1929. Debrecen, 1929.
- " " Debrecen sz. kir. város levéltára diplomagyűjteményének regesztái. Debrecen, 1916.
- Katona Stephanus*: Historia critica etc. tom. III. ord. XXII. Buda, 1798.
- Karácsonyi János*: A keleti egyház hívei voltak-e először a magyarok? (Történelmi hazugságok. Magyarországi rész.) Budapest, 1890.
- " " Szent Ferenc rendjének története Magyarországon. 1711-ig. Budapest, 1923.
- Kovács Alajos*: Debrecen lakosságának összetétele. Kny. a Magyar Statisztikai Szemle 1927. évf. 5. számából. Budapest. 1927.
- Kovács Gábor*: A kálvinista Róma. XX. Század könyvtára, Bpest, 1917.
- Koncz Ákos és Herpay Gábor*: Debrecen szab. kir. városi rangra emeltetésének története. Debrecen, 1915.
- Lampe-Ember*: Historia ecclesiae reformatae in Hungaria et Transylvania etc. Utrecht. 1728.
- Mészáros Ferenc*: A magyarországi catholicus gymnasiumok története. Buda, 1865.
- Révész Imre*: Dévai Biró Mátyás, első magyar reformator életrajza és irodalmi művei. Pest, 1863.
- Schwarz Gottfried*: Initia religionis christianae inter Hungaros ecclesiae orientali adserta. Francofurti et Lipsiae, 1740.

- Szabó Gy. Pius: Ferencrendiek a magyar történelemben. Bpest, 1921.
 S. Szabó József: A protestantizmus Magyarországon. Budapest, 1928.
 " " Műveltségi állapotok, főként az iskolázás Debrecenben a reformáció korában. Debrecen, 1924.
 " " Debreceni és sárospataki papok a reformáció századában. Debrecen, 1916.
 Szűcs**István*: Sz. kir. Debrecen várostörténelme. I—III. Debrecen, 1871.
 Váradi *Regestrum*: Karácsonyi és Borovszky kiadása (Budapest, 1903) és Kandra Kabos kiadása. (Budapest, 1898) szerint.
 Zelizy *Dániel*: Debreczen szabad királyi város egyetemes leírása. (Töb-
 bek közreműködésével). Debreczen, 1862.
 Zoltai *Lajos*: Települések. Egyházas és egyházatlan falvak Debrecen területén a XI—XV. századokban. Debrecen, 1925.
 Debrecen és vidékének urai 1200—1400 közt. U. o. 1904.
 Zsilinszky *Mihály*, Farkas József, Kovács Sándor és Pokoly József: A magyarhoni protestáns egyházak története. Budapest, 1907.

TARTALOM:

Bevezető	3
<i>Emlékezzünk régiekről.</i>	
Szentegyházak az Árpádkorban, 5	Százhatvannyolc évi szám- üzetés után 22
A katolikus Debrecen . . . 10	A debreceni Szent Anna- templom 27
Szent András temploma . . . 11	Plébánosok és adminisztrá- torok 41
Debrecen régi templomai . . 13	A debreceni görög katolikus egyház és iskola 42
Ferencrendiek és dominiká- nusok 17	
A debreceni egyház megszű- nése 20	
<i>A mai katolikus Debrecen.</i>	
Piarista reálgimnázium . . . 47	Hitbuzgalmi szervezetek . . 84
Svetits-intézet 53	Debrecen katolikus népe- sedése 85
Róm. kath. polgári fiúiskola . 58	Váradegyházmegyei apostoli kormányzóság 88
Az elemi oktatás 59	Debreceni róm. kath. plébá- nia és tábori lelkészlet . 89
Teréziánium 62	Róm. kath. egyháztanács . . 90
A róm. kath. szegényház . . 65	Róm. kath. iskolaszék . . . 90
Zita kath. hadiárvház . . . 65	A Szent László-Kollégium igazgatótanácsa 91
Szent László-Kollégium . . . 68	Leányliceumi igazgatótanács . 92
Szent László Kör 70	Reálgimnáziumi bizottság . 92
Szent László dalegylet . . . 73	Zárszó 93
Szent Erzsébet nőegylet . . . 77	Forrásművek 95
Katolikus Otthon 78	
Szociális Missziótársulat . . 81	
Boldog Margit leányklub . . . 82	
Legényegylet, cserkészlet . . 83	